

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การเดินทางมาเรียน “สตรีศึกษา” ที่เชียงใหม่ ในขณะนั้นฉันกำลังตั้งท้องได้สองเดือน ทำให้การมาเรียนครั้งนี้ได้มาพร้อมกับ “ความเป็นแม่” ซึ่งเพื่อนๆ และญาติส่วนหนึ่งบอกว่าไม่สมควรนัก โดยเฉพาะการเดินทางไปเรียนยังต่างประเทศ และยังเป็นผู้หญิงด้วย เพราะคนลาวส่วนมากไม่ว่าจะเป็นเมื่อก่อนหรือปัจจุบันมีความเชื่อ และถือคำสอนตามคำสุภาษิตที่ว่า “ผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลังผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า” แสดงออกคำพูดของเพื่อนที่เรียนด้วยกันแถมมหาวิทยาลัยว่า

“ถ้าเขาเป็นเพื่อนข้างก็บ่อไปดอก ผัวมีเงินเดือนหลายปานั้น ให้พี่เลี้ยงสิเป็นหยัง” (ถ้าฉันเป็นเธอ ข้างก็คงไม่ไป เพราะสามีมีเงินเดือนสูงแล้ว ให้สามีเลี้ยงจะเป็นอะไรไป)

คำพูดจากเพื่อนเป็นการชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงเป็นผู้ตาม ผู้ชายเป็นผู้นำ หรือผู้หญิงอยู่ในสภาพที่ต้องพึ่งผู้ชายก็ว่าได้ ดังนั้นผู้หญิงจึงไม่จำเป็นต้องเรียนสูง เมื่อแต่งงานก็อยู่บ้าน ทำงานบ้าน ดูแลลูกดูแลสามี ดังที่แม่พูดต่อฉัน

“ผู้หญิงเขาเมื่อแต่งงานแล้วต้องรับภาระครอบครัวดูแลลูก ผัว ไปเรียกมาให้มีพาแลงพางยไว้ท่า” (ผู้หญิงเราเมื่อแต่งงานแล้วต้องรับภาระครอบครัว ดูแลลูกดูแลสามี เมื่อสามีกลับจากทำงานให้มีอาหารเย็น อาหารเช้าเตรียมรอไว้พร้อม)

นั่นคือการแสดงออกความเป็นเมีย และแม่ในช่วงสี่สิบ ห้าสิบปีผ่านมา แต่ปัจจุบันความเป็นเมีย ความเป็นแม่ ดูเหมือนว่าสังคมลาวยังให้ค่านิยมเหมือนเดิม แต่มีการเพิ่มหน้าที่นอกบ้าน และการพัฒนาผู้หญิงเข้ามา ดังนโยบาย หรือคำขวัญการพัฒนาผู้หญิงของสหพันธ์แม่หญิงลาว (ผู้หญิงลาว) แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงที่ดีสมกับเป็นผู้หญิงลาวสมัยใหม่ต้องเก่งทั้งงานบ้าน และนอกบ้าน สามารถปฏิบัติตามคำขวัญผู้หญิงสามคีสองหน้าที่คือ

“เป็นพลเมืองดี เมียที่ดี แม่ที่ดี ปกปักษ์รักษาและก่อสร้างสังคมนิยม และปลดปล่อยผู้หญิงเอง” (สหพันธ์แม่หญิงลาว, 1984) (สะຫະພັນແມ່ຍິງລາວ, 1984)

นอกจากนี้ในคำสอนชายหญิงที่ท่าน มหา บุญยก แสนสุนทร หลวงพ่อที่บวชแต่เมื่อยังเด็ก ท่านได้รวบรวมคำสอนเกี่ยวกับชายหญิงเมื่อปี ค.ศ. 1970 เพื่อให้ชายหญิงลาวนำมาประพฤติปฏิบัติในการดำรงชีวิตประจำวัน ทั้งการทำบุญ และปฏิบัติตนให้เป็นคนดี คำสอนนี้ยังมีการนำไปใช้ในสังคมลาว ซึ่งคำสอนชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงที่ยังไม่แต่งงานต้องทำตัวให้เป็นผู้หญิงที่ดี เตรียมพร้อมกับความเป็นเมีย เป็นแม่ศรีเรือน เมื่อแต่งงานแล้วต้องดูแลลูก ดูแลสามี และญาติพี่น้องไม่ให้มีความขาดตกบกพร่อง ต้องเคารพนับถือสามีประดุจพระเจ้า การนอกใจสามีถือว่าเป็นคนที่เลวร้าย เป็นคนบาป คนมีกรรม ตายไปไม่ได้ผุดไม่ได้เกิด และยังทำให้เสียชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล (วงศ์สกุล) ด้วย พร้อมนี้ในคำสอนยังแสดงให้เห็นว่า “สาวแก่” “แม่หม้าย” เป็นผู้มีกรรมหนักที่ทำไว้แต่ชาติปางก่อน ดังนั้นจึงต้องปฏิบัติคำสอนให้เคร่งครัด และทำบุญมากกว่าผู้หญิงธรรมดาทั่วไป เพราะการทำบุญเท่านั้นจึงสามารถล้างบาป และทำให้เป็นที่ยอมรับของผู้คนในสังคม (บุญยก แสนสุนทร, 2008) (ບຸນຍົກ ແສນສຸນທຣ, 2008)

ส่วนในทางกฎหมายนั้น วิทยานิพนธ์ของสุขพาพร ภาณิต (2548) พบว่า บทบัญญัติของกฎหมายลาวปัจจุบันมีรากฐานมาจาก “ฮิตคอง” ต่าง ๆ หรืออาจเรียกว่า “กฎหมายจารีต” ซึ่งให้คุณค่าที่ไม่เท่าเทียมกันของคนในสังคม เช่น ในคัมภีร์พระตำมะเสดหลวงชี้ให้เห็นว่ามี “เจ้าทาส” “ลูกทาส” “ข้าทาส” “เมียหลวง” “เมียน้อย” หญิงโสด “หญิงม่าย” หรือ “แม่ฮ้าง” เป็นต้น โดยที่คนซึ่งอยู่ในการจัดประเภทต่าง ๆ นี้มีสถานะไม่เท่ากัน เมื่อวิเคราะห์เรื่องการแต่งงานและการหย่าร้าง ซึ่งเป็นสาระสำคัญของวิทยานิพนธ์ทั้งในกฎหมายจารีตและกฎหมายปัจจุบัน เธอได้ข้อสรุปว่า “..... บทบัญญัติของกฎหมายเองก็มีบางส่วนที่แสดงให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันของคนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นความไม่เท่าเทียมทาง “ชนชั้น” ทาง “สถานภาพ” และทาง “เพศ” (สุขพาพร ภาณิต, 2548: 181)

ไม่ว่าจะเป็นคำสุภาษิต คำสอนชายหญิง สอนให้ผู้หญิงเป็นคนรับใช้ครอบครัว ดูแลเอาใจใส่ต่อผู้อื่น แม้แต่กฎหมายเองก็เช่นกัน ได้ชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงต้องอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน สถานที่ที่ผู้หญิงออกไปพบปะสนทนาข้างนอกได้ก็คือ การออกไปทำบุญที่วัดในวันศีลเพื่อแสวงหาบุญในชาตินี้ และชาติหน้า ดังแสดงออกในภาพ/กลอน ย่าสอนหลาน (2000: 8)

“เห็นว่าวันศีลนั้น ให้ทำบุญตักบาตร ค้นผู้ใดอยากขึ้น เมื่อฟ้าให้หมั่นทาน”

การทำบุญเป็นสิ่งที่ผู้หญิงเชื่อว่า เมื่อตายไปวิญญาณจะได้ขึ้นฟ้า ขึ้นสวรรค์ และอีกทางหนึ่งก็คือการเกาะชายผ้าเหลืองของลูกชายขึ้นสวรรค์ และการตอบบุญแทนคุณพ่อแม่ เมื่อผู้หญิงไม่สามารถเข้าถึงผลบุญได้โดยตรง การทำดีต่อผู้อื่นเพื่อให้ได้บุญจึงตกเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ที่ต้องทำงานอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน ดูแลลูกดูแลครอบครัว

หน้าที่ของผู้หญิงลาวส่วนมากที่ต้องอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือนเมื่อก่อน หรือแม้ในปัจจุบัน เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าสภาพของผู้หญิงลาว ไม่ต่างกับผู้หญิงสมัยกรีกโบราณเท่าไรนักที่เป็นได้เพียงแค่มียา แม่ โสเภณี และทาสที่อยู่ในบ้านเท่านั้น (Helen King, 1983: 109-127) เช่นเดียวกับสถานะของผู้หญิงลาหู่ที่อยู่ภาคเหนือของประเทศไทย ก่อนที่จะมีโครงการพัฒนาอดยตุงเข้ามา ผู้หญิงลาหู่ดั้งเดิมเป็นผู้ที่สังคมมีความคาดหวังให้ทำงานในบ้าน เป็นแม่ที่ถือบรมสั่งสอนลูก ๆ ดูแลสามี และคนแก่ในบ้าน ในขณะที่สังคมคาดหวังให้ผู้ชายเป็นผู้นำ และมีความเฉลียวฉลาดในด้านการทำมาหากิน และออกทำงานนอกบ้านมากกว่า (ชลดา มนต์รีวัต, 2545: 111)

ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงลาว หรือผู้หญิงในสังคมอื่น ๆ ต่างก็ถูกคาดหวังให้อยู่ในบ้านดูแลครอบครัว โดยเฉพาะการเลี้ยงดูลูก เป็นงานที่คนส่วนมากมองว่า เป็นหน้าที่ของผู้หญิง โดย “ธรรมชาติ” เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ดังนั้นการไปเรียนของฉันทือการก้าวออกจากพื้นที่ในบ้านไปสู่พื้นที่สาธารณะ ถ้ามองในแบบขั้วตรงข้าม (binary) ทางความคิด เท่ากับเป็นการปฏิเสธหน้าที่ของตนเอง หน้าที่ของความเป็นแม่ จึงทำให้คนส่วนหนึ่งมองว่า ฉันทือแม่ที่ไม่ดีทิ้งลูกแต่ยังเลิก ดังคำพูดของพี่ร่วมงานคนหนึ่งได้พูดกับฉันทือ ภายหลังที่เธอถูกมาอยู่กับพี่สาว และสามีที่ ส.ป.ป.ลาว เมื่อลูกอายุได้แปดเดือน

“จิงแม่นเป็นแม่ที่บ่ดี ปล่อยให้ลูกไปเรียน ทั้งที่ลูกยังแดงอยู่” (ช่างเป็นแม่ที่ไม่ดีทิ้งลูกไปเรียนทั้งที่ลูกยังเล็กอยู่)

คำพูดดังกล่าวไม่ว่าจะด้วยความตั้งใจหรือพูดเล่นก็ตาม ทำให้ฉันทือตั้งคำถามว่า แล้วที่ฉันทือไปเรียนเอา “ความรู้” พัฒนาตนเองให้ มีโลกทัศน์ที่กว้างไกลขึ้น และเมื่อจบมาหวังจะมีงานทำที่ดี สังคมยอมรับในระดับหนึ่ง อาจจะมีโอกาสได้ค่าแรงเพิ่มขึ้น เพื่อให้ลูกมีเงินใช้ในอนาคต แล้วฉันทือไม่ใช่ “ผู้หญิงที่ดี” “แม่ที่ดี” หรืออย่างไร? ขณะเดียวกันก็หวังจะนำเอาความรู้ที่ได้เรียนกลับมาพัฒนาประเทศชาติ เพื่อให้สมกับการเป็นผู้หญิงลาวสมัยใหม่ให้สมกับคำขวัญ “สามดีสองหน้าที่” ความมุ่งหวังของฉันทือเป็นเรื่องดีถ้าไม่มีลูกไซ้ไหม? แต่ทันทีที่มีลูกสิ่งที่ดีๆ นั้นฉันทือต้องหยุดหวัง หยุดทำ เพื่อลูกกระนั้นหรือ?

อย่างไรก็ตามนอกจากฉันจะถูกมองว่าเป็น “แม่ที่ไม่ดี” แล้วฉันยังถูกมองว่าเป็น “แม่ที่ดี” “แม่ที่เก่ง” ดังเพื่อนสนิทหลายคนพูดกับฉันว่า

“มึงเป็นแม่ที่ดีอีหลี ทั้งดี ทั้งเก่ง เฮ้อใจได้แนวโค เอากลูแค่ เอียนแค่ ภูละนับถือมึงอีหลี สมละที่เป็นแม่สมัยใหม่...” (เธอนะเป็นแม่ทั้งดี ทั้งเก่ง ทำได้ทุกอย่างทั้งเรียนทั้งเอากลู...ฉันนับถือในตัวเธอจริงๆ สมเป็นแม่สมัยใหม่....”

นอกจากเพื่อนแล้วสามีพูดกับฉันบ่อยครั้งว่า

“I am a lucky man to married you....I’m very proud of you, I know is not easy to be a student, mother and try to do a part-time job at the same time...”

คำชมของเพื่อน และคำพูดของสามี ส่วนหนึ่งทำให้ฉันพยายามเป็นแม่ที่ดี และแม่ที่เก่ง ให้สมกับที่เพื่อนชม ทั้งเป็นการตอบแทนที่สามีภูมิใจในตัวฉัน ฉันจึงทำหน้าที่การเลี้ยงลูก ตามการแนะนำของเพื่อน ญาติพี่น้อง และแพทย์ ว่าควรจะทำอย่างไรจึงถูกต้อง โดยเฉพาะการเลี้ยงลูก ให้ถูกตามหลักวิทยาศาสตร์การแพทย์ ส่วนเรื่องเรียนก็พยายามทำให้ดีเท่าที่จะทำได้

ถึงฉันออกจากบ้านมาเรียน มาอยู่ในพื้นที่สาธารณะ มาเป็นนักศึกษาสตรีศึกษาแต่ก็ไม่สามารถละทิ้งหน้าที่การเลี้ยงลูกที่สังคมมองว่าเป็น “งานในบ้านที่ผู้หญิงที่เป็นแม่ต้องทำ” สิ่งนี้ทำให้เส้นแบ่งระหว่างพื้นที่ในบ้านและนอกบ้านมีความพรมัว ดังนั้นการเปลี่ยนสถานะจากลูกสาว ชาวไร่ชาวนา ข้าราชการผู้น้อย มาเป็นเมียชาวต่างชาติ มาเป็นแม่ “ชนชั้นกลาง” ในสังคมลาว แล้วก็มีโอกาสเป็นข้าราชการบ้าง ไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่ แต่ช่วงชีวิตไม่ว่าจะอยู่ในสถาบันครอบครัว หรือสถาบันต่างๆ ในสังคม ฉันยังมีหน้าที่ในการสั่งสอน และเลี้ยงดูลูก-หลานที่เป็นสมาชิกใหม่ของครอบครัว และสังคมซึ่งยังไม่สามารถดูแลตนเองได้ให้เติบโตเป็นพลเมือง “ที่ดี” ของสังคม

คนส่วนมากมองว่าการเป็น “คนดี” ของสังคม เรียกร้องให้แม่ผู้ให้กำเนิดเป็นผู้ให้การศึกษาอบรม ดูแลเอาใจใส่อยู่ในครอบครัวตั้งแต่เล็กจนโต พร้อมทั้งให้ความรักความอบอุ่นอันเป็นคุณค่าสำคัญของสถาบันครอบครัว แต่สำหรับฉันแล้วการที่จะสร้างคนให้เป็นคนดีนั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นหน้าที่ของแม่แต่เพียงผู้เดียว หรือเป็นเพียงหน้าที่ของสถาบันครอบครัว เพราะเท่าที่จำได้ เมื่อยังเด็กเฒ่าแก่ในชุมชนต่างก็ทำหน้าที่ในการสอนเด็กในบ้านกันทุกคน

สังคมปัจจุบันที่มองว่าหน้าที่การเลี้ยงลูกเป็นหน้าที่ของแม่ ดังนั้นจึงไม่แปลกที่ผู้คนส่วนหนึ่งในสังคมไม่เห็นด้วยที่ผู้หญิงตั้งครรถ์มาเรียน แม่แต่สถาบันที่ให้การศึกษาบางที่อาจไม่ยอมรับให้เข้าเรียน หรือนักศึกษาที่ตั้งครรถ์ในระหว่างการเรียนอาจถูกไล่ออกก็เป็นได้ เท่ากับว่าเมื่อตั้งครรถ์ก็คือทำผิดกฎต้องรับตามผิด และถูกลงโทษไม่ให้เรียน ซึ่งเป็นการกีดกัน/ปิดกั้นผู้หญิงออกจากระบบการศึกษา เมื่อตั้งครรถ์คุณก็ไม่จำเป็นต้องเรียน หน้าที่ของคุณคือการออกไปเลี้ยงลูก แต่การเรียนสตรีศึกษานอกจากจะไม่กีดกัน/ปิดกั้นผู้หญิงตั้งครรถ์ให้ได้รับการศึกษาแล้วยังถือว่าประสบการณ์การเป็นแม่เป็นแหล่งที่มาของ “ความรู้” ของผู้หญิง ศูนย์สตรีศึกษาแห่งนี้จึงเปิดโอกาสให้ฉันที่กำลังตั้งครรถ์ ได้เรียนเป็นปกติเช่นเดียวกับผู้ที่ไม่ได้ตั้งครรถ์ แต่ขณะเดียวกันเมื่อฉันตั้งครรถ์แล้วมาเป็นนักศึกษา ก็ไม่ใช่เรื่องง่ายเลยเพราะต้องทำงานหนัก ไม่ว่าจะเป็นการเรียนและการทำหน้าที่ความเป็นแม่ สองหน้าที่หลักนี้จะละทิ้งหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่งก็ไม่ได้

หน้าที่ทางการเรียนก็ต้องเรียนหนักเพื่อหวังที่จะได้ลำดับชั้นคะแนนเท่ากับเพื่อนๆ ที่ไม่ได้เลี้ยงลูกในครรภ์ และหลังคลอด สำหรับหน้าที่ความเป็นแม่ก็ต้องพยายามทำให้อดีที่สุดให้สมกับ “แม่ที่ดี” เริ่มแต่ ตั้งครรถ์ต้องดูแล และระวัง รักษาสุขภาพกาย ใจ และอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ เพื่อไม่ให้กระทบกระเทือนต่อลูกในครรภ์ จนคลอด และต้องพาลูกไปพบแพทย์ตามกำหนด ต้องพาลูกไปเล่นตามสนามที่เด็กเล่น ต้องเลือกซื้อเสื้อผ้า ของใช้ ของเล่นที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นอันตรายต่อลูก อาหารก็ต้องซื้ออาหารอินทรีย์ปลอดสารพิษ นมผงก็เป็นนมที่ได้รับการแนะนำว่าดีจาก “ผู้รู้” “ผู้เชี่ยวชาญ” ขณะเดียวกันก็ต้องไม่ดูไม่ตะ โทนใส่ลูกดังที่แม่สอน ให้ความดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด เมื่อลูกต้องการอะไรก็หาให้ เมื่อเผชิญปัญหาเช่นนี้ฉันต้องอดทนพยายามในการปกปิด และปรับเปลี่ยนนิสัย/ความเป็นตัวตนของตัวเองจากเมื่อก่อน เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่กำลังเป็นอยู่ รวมทั้งต้องมีความอดทนต่อผู้กับสภาพร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ความรู้สึกที่เปลี่ยนแปลงทุกวัน นับแต่เริ่มตั้งครรถ์จนถึงคลอด และช่วงของการดูแลเด็กทารกแรกเกิด

แม้ว่าจะทำงานหนัก ท้ายที่สุดก็มีความภูมิใจในตนเองที่สามารถฟันฝ่าอุปสรรคเหล่านั้นมาได้ ประโยชน์ที่ได้จากการเรียนสตรีศึกษา ผ่านการถ่ายทอดความรู้จากคณาจารย์ และนำมาตรวจสอบประเมินประสบการณ์ต่างๆ ในชีวิตจริงจึงทำให้ตระหนักรู้ว่าผู้หญิงถูกกดขี่ ถูกครอบงำด้วยอำนาจของระบอบปิตาธิปไตย/ชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) เพราะความเป็นเพศหญิง ความเป็นเพศเมีย เพศแม่ จึงได้รับการกดขี่ทางเพศ ซึ่งการกดขี่ทางเพศนี้นักสตรีนิยมมองว่า เป็นพื้นฐานของการกดขี่ในแบบอื่นๆ (Tong 1997: 3, 95-138) นอกจากนี้การมาเรียนสตรีศึกษา ยังสอนให้รู้ว่าสตรีนิยมมีความห่วงใย และให้ความสำคัญทุกๆ ปัญหาเกี่ยวกับผู้หญิง เกี่ยวกับเรื่องเพศ เพศภาวะ คน

ชายขอบ โดยเฉพาะสตรีนิยมเห็นความสำคัญต่อความทุกข์ยากของผู้หญิง (Rowbotham อ้างใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545: 2) เช่นเดียวกัน เรื่องแม่ หรือความเป็นแม่

“เรื่องแม่เป็นประเด็นที่นักสตรีนิยมให้ความสำคัญ และเป็นประเด็นที่น่าสนใจ แต่ในขณะที่วิชาการกระแสหลักกับมองว่าเรื่องแม่ ความเป็นแม่ หรือการเป็นแม่ เป็นเรื่องที่ไม่น่าสนใจ และเป็นเรื่องธรรมดา” (สัมภาษณ์ ฉลาดชาย รมิตานนท์ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2552)

การมองเรื่องแม่ “การเป็นแม่” หรือ “ความเป็นแม่” เป็นเรื่องปกติธรรมดาในกระแสหลักนั้น ได้นำไปสู่การตั้งคำถาม การโต้แย้ง รวมทั้งการหาคำนิยามเกี่ยวกับเรื่องแม่ “ความเป็นแม่” ซึ่งในสหรัฐอเมริกาเริ่มมีการโต้แย้งเรื่องแม่แต่ทศวรรษที่ 20 ด้วยการตั้งคำถามต่อกับ “ความเป็นแม่” เช่น ความเป็นแม่นั้นเป็นหน้าที่ของผู้หญิงแต่เพียงคนเดียว หรือความเป็นแม่เป็นแหล่งที่มาของความพึงพอใจของผู้หญิงจริงหรือ? หรือความเป็นแม่เป็นเพียงแค่ส่วนหนึ่งของหลายบทบาทที่เป็นแหล่งที่มาของความพึงพอใจของผู้หญิง? จริงหรือที่บอกว่าโชคชะตากรรมของผู้หญิงนั้นได้ผูกติดอยู่กับบทบาทในการผลิตซ้ำทางชีววิทยา? หรือมิติทางชีววิทยานี้เป็นเพียงแค่ปัจจัยส่วนหนึ่งในการผลิตซ้ำเท่านั้น? พวกเราควรวางฐานะตำแหน่งของผู้หญิงตั้งครร์ก และการคลอคลุกให้ได้รับการดูแล เอาใจใส่เป็นพิเศษอย่างไรบ้าง? (Evelyn Nakano Glenn, 1994: 1)

วงการนักสตรีนิยมเองได้มีการโต้แย้งกันในเรื่องของการเป็นแม่ หรือความเป็นแม่ ทั้งที่มีผู้เห็นด้วย และไม่เห็นด้วย Sulamith Firestone มองว่า ความเป็นแม่นั้นเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าไปสู่การแบ่งงานกันทำขั้นแรก ที่เป็นพื้นฐานของการขับผู้หญิงออกจากงานทั้งหมด แล้วมาให้ความสนใจกับงานในบ้าน ส่วน Sheery Ortner มองต่างไปว่า ความเป็นแม่ของผู้หญิงตามธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ผู้หญิงสามารถนำเอาเรื่องเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิงตามธรรมชาตินี้มารวมตัวกันเพื่อสร้างอาณาเขตของเธอในเวทีสากล ต่อประเด็นนี้ Michelle Rosaldo ให้ความเห็นว่าการดูแลเด็กอ่อน การให้นมเด็กถูกจำกัดการเคลื่อนไหว และความเป็นอยู่ของผู้หญิง ที่นำไปสู่การกำหนดให้เธอต้องรับผิดชอบงานในบ้าน Mary O'Brien เสนอว่า ความเป็นแม่เป็นเรื่องที่ขมขื่น (bitter trap) สำหรับผู้หญิงก็จริง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ความเป็นแม่เป็นแหล่งที่มาของอำนาจพิเศษอย่างหนึ่ง ในฐานะที่เธอเป็นผู้ผลิตผู้ที่จะสืบมรดกให้แก่วงศ์ตระกูล” อำนาจที่ว่านี้ Adrienne Rich ได้ว่า “อำนาจพิเศษที่ว่านี้เป็นอำนาจที่อยู่ภายในขอบเขตการควบคุมว่าด้วยความเป็นผู้หญิงโดยผู้ชาย” (Evelyn Nakano Glenn, เพิ่งอ้าง: 22)

ความคิดที่แตกต่างแสดงให้เห็นมุมมองความเป็นแม่ที่แตกต่าง ซึ่งเป็นการแสดงถึงมาตรฐานของความเป็นแม่ที่หลากหลาย ที่ไม่ใช่เนื้อเดียวกันทั้งหมด สำหรับฉัน “ความเป็นแม่นั้น

เป็นประสบการณ์อันมีคุณค่า ที่ทำให้ฉันรู้ได้ถึงเรื่องของอารมณ์ความรู้สึกในหลายแง่มุม ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องของความพึงพอใจ ความสุข ความประทับใจ ความกดดัน ความทุกข์ รวมทั้งการโต้ตอบ ต่อรอง เพื่อเลือกสิ่งที่คุณเห็นว่าดีสำหรับความเป็นแม่ของตัวเองและที่สำคัญอย่างน้อย ประสบการณ์นี้ทำให้ฉันรู้ และเข้าใจถึงความรู้สึกของแม่ และผู้หญิงที่เป็นแม่ว่าเขามีความรู้สึกกับ ลูกอย่างไร ซึ่งอาจมีส่วนเหมือน และหรือต่างจากความรู้สึกของฉันที่มีต่อลูก แต่ขณะเดียวกันความเป็นแม่ก็ทำให้ฉันมีการเคลื่อนไหวที่จำกัด ไปมาไม่สะดวก และไม่สามารถที่จะแสดงความเป็นแม่ ของตนเองได้เต็มที่ในบางครั้งบางเวลา เพราะต้องเป็นแม่ตามคุณค่าที่สังคมให้มา และการไม่ปฏิบัติ ตามคุณค่าเหล่านั้นอาจถูกผู้คนในสังคมมองว่าเป็น “แม่ที่ไม่ดี”

นอกจากสตรีนิยมจะให้ความสำคัญกับเรื่องความเป็นแม่แล้ว ประสบการณ์ก็เป็นเรื่องที่ สตรีนิยมให้ความสำคัญเช่นกัน และยังให้ความสำคัญกับผู้หญิงในฐานะที่เป็นปัจเจก (Individual) ในเรื่องของเนื้อตัวร่างกาย (Body) ตัวตน และอัตลักษณ์ (Self/Identity) เช่นสตรีนิยมสายหลัง ทันสมัย (Postmodernist Feminism) สตรีนิยมสายนี้ได้ให้พื้นที่แก่ผู้หญิงที่มีความหลากหลาย (diversities) เท่ากับให้ความสำคัญกับความแตกต่าง (difference) ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ ความสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติ (race) ชาติพันธุ์ (ethnicity) เพศ (sex/gender) วัย (age) คนที่อยู่ใน ศูนย์กลาง หรือผู้นำ (elite) กับคนชายขอบ (marginal people) ในช่วงเวลาที่เหมือน และหรือต่างกัน โดยชี้ให้เห็นว่าสถานะของการถูกทำให้เป็น “อื่น” (otherness) นั้น แม้จะผูกพันเชื่อมโยงกับการกดขี่ และความต่ำต้อยด้อยกว่าก็ตาม แต่ “ความเป็นอื่น” หรือ “otherness” ยังเป็นอะไรที่มากกว่านั้น กล่าวคือ “ความเป็นอื่น” สามารถที่จะเป็นวิถีทางของการเป็นอยู่/ดำรงอยู่ (being) เป็นวิถีของการคิด และพูดที่อนุญาตให้เกิดสถานะที่เปิดเผย (openness) ความเป็นพหุลักษณะ (prulality) ความ หลากหลาย และความแตกต่าง (Tong 1997: 219)

อนึ่ง สตรีนิยมยอมรับในเรื่องประสบการณ์ชีวิตส่วนตัว (personal life experience) ว่า ประสบการณ์เหล่านั้นสามารถนำมาเป็นข้อมูลที่จะศึกษาเป็น “ความรู้” (knowledge) ได้ (Shewin อ้างใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545: 5) ด้วยวิธีการเขียน หรือบอกเล่าผ่านภาษาเป็นสื่อกลางใน กระบวนการสร้างองค์ความรู้ ซึ่งการสร้างองค์ความรู้สามารถเกิดขึ้นได้ด้วยการศึกษาความรู้ทาง สตรีศึกษา (Women's Studies) ในทางญาณวิทยาแบบสตรีนิยม (Feminist Epistemology) ซึ่งวิธีการ ในการสร้างองค์ความรู้ที่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ หรือประสบการณ์นิยม (Empirism) ก็เป็นวิธีการ หนึ่งในการสร้างองค์ความรู้ทางญาณวิทยา การสร้างองค์ความรู้ทางญาณวิทยาด้วยประสบการณ์ ที่ว่านี้ เป็นการสร้างองค์ความรู้ของมนุษย์ โดยการนำเอาหลักฐานหรือสิ่งที่เราสัมผัสด้วยประสาท ทั้งห้า “อินทรีย์สัมผัส” (senses) รวมกับประสบการณ์ส่วนตัวเพื่อสร้างเป็นความรู้ที่สื่อถึงความเป็น จริง ณ ขณะนั้น (Ramazanoglu with Holland, 2002: 12)

เมื่อความรู้ที่เป็นความจริงสามารถสร้างขึ้นได้โดยผ่านการสัมผัส และประสบการณ์จริง ดังนั้นผู้เล่าอาจเท่ากับเป็น “ผู้รู้” ฉะนั้นการเล่าประวัติของตนเอง (Self Narrative/Telling Stories) หรือการเขียนประวัติตนเอง (autobiography) ไม่ว่าจะเป็นการเขียนในแนวของชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) ก็เป็นการเสริมสร้างพลัง (empowerment) ให้แก่ผู้หญิงกล่าวคือ ผู้หญิงที่เล่าเรื่องตนเองเท่ากับเป็นเจ้าของ (agency) เป็นผู้เขียน (author) เป็นประธาน (Subject) เป็นผู้กระทำ (actor) เป็นผู้รู้ (knower) พร้อมกันนี้การสร้างองค์ความรู้ด้วยผู้หญิงเช่นนี้เท่ากับเป็นการปรับเปลี่ยนพื้นที่ส่วนตัว (Private Sphere) ที่ไม่ถูกให้คุณค่ากลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่า หรือถูกทำให้มองเห็นได้ในพื้นที่สาธารณะ (Public sphere) และกลายมามีพื้นที่ในสังคมชุมชน (Community) เพื่อให้เกิดมีกระบวนการใหม่ในการเปลี่ยนแปลงที่เชื่อมกับความรู้แบบกระแสหลัก (Main stream) ที่มีมิติทางอำนาจของผู้หญิงในฐานะที่เป็นประธาน เป็นเจ้าของความรู้ผ่านประสบการณ์ของผู้หญิงเอง นอกจากนั้นกระบวนการสร้างองค์ความรู้เหล่านี้มีความสำคัญในการรื้อถอน (deconstruct) และปรับเปลี่ยนโครงสร้างความรู้กระแสหลักที่ชายเป็นใหญ่ที่ดำรงอยู่ในสังคม (ฉลาดชาย รมิตานนท์ อ้างใน อรอนงค์ แสนยากุล, 2548) เพราะความรู้ที่ดำรงอยู่ในสังคมเขียนขึ้นโดยผู้ชาย และเพื่อผู้ชาย (Ameil อ้างใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545: 3)

จากปัญหาดังกล่าวฉันในฐานะที่เป็นนักศึกษาศาสตรศึกษา และเป็นแม่ในเวลาเดียวกัน จึงมีความสนใจในการสร้าง “องค์ความรู้” จากประสบการณ์ของตนเองเพื่อเป็นงานศึกษา และบันทึกถึงประสบการณ์จริงว่าด้วย “ความเป็นแม่” ด้วยตัวผู้หญิงเอง ในส่วนของงานการศึกษาความเป็นแม่นั้นส่วนหนึ่งเพื่อค้นหาอัตลักษณ์ของความเป็นแม่ในฐานะที่เป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคม ความเป็นแม่ของฉันเกิดขึ้นได้อย่างไร สังคม วัฒนธรรมทำการประกอบสร้าง หรือผลิตชุดคำอธิบาย หรือชุดความรู้ด้วยการใช้ “คำ” ใช้ “ภาษา” ที่ถูกนำมาร้อยเรียงเพื่อสร้างคำอธิบายว่าด้วยความรู้/ความจริงในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งในที่นี้ก็คือความรู้/ความจริงว่าด้วย “ความเป็นแม่” ชุดความรู้/ความจริงดังกล่าว เรียกในงานศึกษาชิ้นนี้ว่าเป็น “วาทกรรม” (Discourse) ไม่ว่าจะเป็นวาทกรรมหลัก และวาทกรรม อื่นๆ ที่อยู่รอบ “ความเป็นแม่” นั้น ถูกสร้างขึ้นอย่างไร สื่อความหมายอะไร มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันหรือไม่อย่างไร สร้างโดยใคร และเพื่ออะไร เป็นต้น

วาทกรรมในที่นี้หมายถึงภาษาที่ถูกนำมาผูกร้อยเข้าด้วยกันจนเป็นข้อความที่ถูกพูดหรือเขียนขึ้นเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง (เช่น เกี่ยวกับความเป็นผู้หญิง ความเป็นลูกสาว ความเป็นเมีย ความเป็นแม่ เป็นต้น) ในสังคมยุคใดยุคหนึ่ง โดยพิจารณาในแง่เนื้อหาของข้อความดังกล่าว ซึ่งถูกกำกับด้วยกรอบความรู้ความเข้าใจ (Episteme) ของสังคมยุคนั้นๆ อีกทั้งการไหลเวียนเผยแพร่ของข้อความ ที่ส่งผลให้เกิดปฏิบัติการทางสังคม (Social Practices) บางอย่างที่สอดคล้องกับวาทกรรมนั้นๆ กล่าวอีกอย่างหนึ่ง วาทกรรมคือโครงข่ายอันเกิดจากการสื่อความระหว่างกัน โดยไม่คำนึงว่า

การแสดงออกและการสื่อความระหว่างกันนั้นจะมีระบบคิดหรืออุดมการณ์ที่ชัดเจนเป็นรากฐานอยู่เบื้องหลังหรือไม่ อีกทั้งโครงข่ายดังกล่าวก็ไม่จำเป็นต้องมีความสอดคล้องต้องกันอย่างเป็นระบบ มีตรรกะที่เป็นระเบียบ หรือมีระบบความเชื่อหรืออุดมการณ์ที่เป็นชุดเดียวกันเป็นรากเหง้า ไม่จำเป็นต้องเป็นโครงข่ายที่มีแหล่งกำเนิดจากนักคิดคนใดคนหนึ่งหรือสกุลความคิดใดสกุลความคิดหนึ่งโดยเฉพาะ แต่โครงข่ายดังกล่าวอาจเป็นผลมาจากการแสดงออกและการสื่อความของคนจำนวนมากจนไม่อาจที่จะสืบค้นให้รู้ถึงแหล่งที่มาที่แน่ชัดได้ (Foucault อ้างใน วศินี สุทธิวิภากร, 2552: 83)

ส่วนเรื่องของการบินที่ประสบการณ์จริงภายในกรอบวาทกรรมของฉันทัน เพื่อที่จะให้มีการบันทึกเรื่องความเป็นแม่จากผู้เป็นแม่โดยตรง ในฐานะที่เป็นผู้เล่า เป็นผู้กระทำ เป็นประธานในการเล่า โดยวิธีการศึกษาจากการเล่าประสบการณ์ชีวิตของตนเองตั้งแต่เมื่อยังเป็นเด็ก เป็นวัยรุ่น เป็นเจ้าหน้าที่ทำงานพัฒนา เป็นเมียชาวต่างชาติ และมาเป็นแม่ โดยช่วงที่เป็นแม่จะได้อ่านถึงเริ่มแต่ช่วงตั้งครรภ์ หลังการคลอด และการเลี้ยงลูกอย่างละเอียด พร้อมทั้งเปรียบเทียบกับประสบการณ์ความเป็นแม่ของชาย และแม่ของฉันทัน นอกจากนี้เพื่อที่จะเป็นการบันทึกถึงการยอมรับและโต้ตอบกับเหตุการณ์ต่างๆ (events) ซึ่งมีวาทกรรมชุดต่างๆ กำกับอยู่และมีอำนาจเข้ามาควบคุมจัดการกับชีวิตตนเองในขณะที่เป็นแม่ ภายใต้บริบทสังคม และวัฒนธรรมของลาวสมัยใหม่ ที่ยังดำรงอยู่ในสภาวะกำกวมของความเป็นจารีตประเพณี และความทันสมัยแบบตะวันตก พร้อมทั้งเป็นการบันทึกประสบการณ์การเลี้ยงลูกที่อยู่ภายใต้การเคลื่อนไหวของระบบทุนนิยมโลก

อนึ่ง กระบวนการสร้างความเป็นแม่นี้หากมองในทัศนะสตรีนิยมแนวโครงสร้างนิยมทั้งหลายเช่น สตรีนิยมเสรีนิยม สตรีนิยมแนวมาร์กซิสต์ สตรีนิยมแนวสังคมนิยม และสตรีนิยมแนววัฒนธรรมเป็นต้น และสายหลังสมัยใหม่ ถือว่าเป็นกระบวนการขจัดเกลตาทางสังคม (Socialization) และการสร้างทางสังคม (Social Construct) นั้นเอง เพื่อค้นหาคำตอบทั้งหลายเหล่านี้และคำถามอื่น ที่อาจตามมาในขณะที่ทำการศึกษา ซึ่งในการศึกษาจะใช้วิธีการมองผ่านประสบการณ์ชีวิต (Life Experience) และประสบการณ์ความเป็นแม่ของตนเอง ซึ่งในญาณวิทยาแนวสตรีนิยม (Feminist Epistemology) บางแนวถือว่าประสบการณ์เป็นที่มาของความรู้ได้และประสบการณ์เป็นเรื่องที่สามารถศึกษาด้วยการทำวิจัยแนวสตรีนิยม (Feminist Research) ได้อีกด้วย

การวิเคราะห์นั้นจะใช้วิธีการวิเคราะห์วาทกรรมผ่านการเล่าประสบการณ์ชีวิต ซึ่งการศึกษาวิเคราะห์ประสบการณ์ชีวิตนี้เป็นวิธีการที่ถูกนำมาใช้ในการวิจัยสังคมศาสตร์อื่นๆ ทั่วไปไม่ใช่เป็นเพียงแค่ลักษณะเฉพาะของการทำวิจัยในแนวสตรีนิยมเท่านั้น เพียงแต่ว่าในสายสตรีนิยมในกระบวนการทำวิจัยนั้นต้องนำเอาทฤษฎีใหม่ๆ ว่าด้วยเพศ เพศภาวะเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพราะการวิจัยแบบนี้ตามความหมายสั้นๆ ก็คือหมายถึงการบูรณาการปฏิบัติการส่วนตัว (Personal

Praxis) กับการวิจัยเข้าด้วยกันในลักษณะที่อาจเรียกว่าเป็น “Self-Knowledge” ก็ได้ (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2552)

เรื่องความเป็นแม่เป็นเรื่องที่มีความแตกต่าง หลากหลาย ซับซ้อน ทั้งที่ลงรอย และไม่ลงรอยกันก็มี สำหรับความเป็นแม่ของฉันอาจเหมือน และ หรือแตกต่างจากความเป็นแม่ของผู้อื่น ซึ่งฉันเองเป็นผู้หญิง เป็นลูกสาวชาวไร่ชาวนา ผู้มีภูมิหลังทางชาติพันธุ์เป็นชาวพวนจากพ่อแม่มาอยู่กับญาติในตัวเมือง เพื่อแสวงหา “ความรู้” ก็คือการศึกษา เมื่อจบการศึกษาระดับปริญญาตรี ฉันเข้าทำงานกับองค์กรเอกชนต่างชาติ หรือ NGO (Non - Governmental Organization) ทำงานในเรื่องการพัฒนาชุมชน รวมทั้งการทำงานพัฒนาผู้หญิงด้วย เมื่อทำงานไปพักหนึ่งก็สอบได้ทุนมาเรียนปริญญาโททางด้านสตรีศึกษา และได้มาพร้อมกับความเป็นแม่ ซึ่งความเป็นแม่นี้สถาบันทางด้านกฎหมายใน ส.ป.ป. ลาวยังไม่รับรอง เพราะเอกสารขออนุญาตแต่งงานยังไม่ผ่านการอนุมัติ แต่ในทางจารีตประเพณีถือว่าเป็นเมีย และเป็นแม่ที่ถูกต้องแล้ว เพราะญาติผู้ใหญ่รับรู้ทั้งสองฝ่าย

การเป็นแม่ที่ “ถูกต้อง” และ “ไม่ถูกต้อง” นี้เอง เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ฉันมองย้อนกลับไปยังประสบการณ์จริงของตัวเองที่สัมพันธ์กับเรื่องความเป็นแม่ และฉันเห็นว่าทุกๆ สถาบันที่ฉันเอาตัวเข้าไปเกี่ยวข้องตั้งแต่เล็กจนโต ทำให้ฉันรู้ว่าทุกสถาบันล้วนแต่มีกฎ หลักการในการประพฤติปฏิบัติภายในตัวมันเอง กฎ และหลักการที่ว่านี้ ถ้าพูดในแนวของฟูโก (Foucault) หมายถึง “วาทกรรม” นั่นเอง วาทกรรมทั้งหลายเหล่านี้มีความหมาย และมีการปฏิบัติภายในตัวมันเองโดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้คน หรือปัจเจกมีความประพฤติ ปฏิบัติให้สอดคล้องกับแนวทาง และคุณค่าที่ถูกใส่ไว้ในวาทกรรมเหล่านั้น หรือเพื่อให้มีการปฏิบัติตามคุณค่าที่สังคมในแต่ละยุคสมัย แต่ละที่ให้มา สิ่งเหล่านี้จึงเป็นที่มาของการเกิดการตั้งคำถามถึงกระบวนการสร้างความเป็นแม่ของฉันผ่านวาทกรรมขึ้นมาว่ากระบวนการสร้างดังกล่าวมีความเป็นมาอย่างไร โดยมีคำถามหลักๆ ดังนี้

1.2 คำถามในการศึกษา

1.2.1 วาทกรรมการสร้างความเป็นแม่ในบริบทสังคม และวัฒนธรรมลาวมีความเป็นมา และเป็นไปอย่างไร

1.2.2 ความเป็นแม่ที่เกิดขึ้นตามการสร้างในข้อ 1.2.1 ได้ส่งผลกระทบต่อประสบการณ์ความเป็นแม่ของฉันอย่างไรบ้าง

1.2.3 ภายใต้วาทกรรมความเป็นแม่ที่ซับซ้อน เลื่อนไหล เปลี่ยนแปลง และแตกต่าง กับประสบการณ์จริงทำให้ตนเองมีการปรับเปลี่ยน และมีการจัดการกับประสบการณ์เหล่านี้ได้อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.3.1 เพื่อศึกษาวิเคราะห์และทำความเข้าใจกับวาทกรรมการสร้างความเป็นแม่ ในบริบทสังคมวัฒนธรรมลาว ผ่านประสบการณ์ความเป็นแม่ของฉัน

1.3.2 เพื่อศึกษาหาผลกระทบต่อประสบการณ์ความเป็นแม่ของฉัน จากวาทกรรมการสร้างความเป็นแม่ในบริบทสังคม และวัฒนธรรมลาว

1.3.3 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจผ่านการยินยอมรับเอาและการโต้ตอบของฉัน กับวาทกรรมว่าด้วยความเป็นแม่เหล่านั้น

1.3.4 เพื่อเป็นการบันทึกประสบการณ์ชุดหนึ่งของความเป็นแม่จากผู้หญิงที่เป็นแม่ และให้กำเนิดลูกโดยตรงที่อาจเหมือน และต่างจากผู้หญิงคนอื่น

เพื่อนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษา และเพื่อให้การศึกษาชิ้นนี้เป็นไปตามระเบียบวิธีการวิจัยในแนวสตรีนิยม จึงจำเป็นอย่างที่จะต้องมีการทบทวนแนวคิดทฤษฎีสตรีนิยม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อนึ่งคำว่า “ฉัน” ในที่นี้บางครั้งใช้คำว่า “ผู้ศึกษา” ซึ่งแสดงว่า อัตลักษณ์/ตัวตนของ “ฉัน” มีมากกว่าหนึ่ง

1.4 ทบทวนวรรณกรรมและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

งานศึกษาชิ้นนี้จะทบทวนวรรณกรรมห้าส่วนดังนี้ หนึ่ง ทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยทางวิชาการที่เกี่ยวกับการสร้างความเป็นแม่ (ส่วนนี้จะได้เสนอในบทที่หนึ่ง) สอง ทบทวนทฤษฎีสตรีนิยมเกี่ยวกับความเป็นแม่ สาม บรรทัดฐานความเป็นแม่ สี่ ทฤษฎีเกี่ยวกับตัวตน และอัตลักษณ์ ห้า ทบทวนแนวคิดอุดมการณ์การสร้างความเป็นแม่ในสังคมลาว ผ่านมุมมองและหรือวาทกรรมแบบจารีตประเพณีที่ปรากฏในวรรณคดีลาว ได้แก่ศึกษาจากคำสอนสมัยโบราณ บทกวี คำสุภาษิต รวมทั้งศึกษาจากการปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมการแต่งงาน การคลอด การเทาะ “การเทาะเป็นพิธีกรรมที่ทำหลังการคลอดด้วยการเอาไผ่หนึ่งซ้าว หรือบั้งไม้ปั้ง (กระบอกไม้ไผ่) มาทุบใส่กับพื้นไผ่ๆ เด็กเพื่อให้เด็กตื่น/ตกใจ” สู่วัฒนออกกรรม การนั่งไฟหลังคลอด การกินอาหารหลังคลอด และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ทบทวนวรรณกรรมความเป็นแม่ตามมุมมองและหรือวาทกรรมของรัฐสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นมุมมองผ่านนโยบายการพัฒนาประชากร นโยบายทางด้านสุขอนามัย เจริญพันธุ์วาทกรรมทางด้านกฎหมาย และนโยบายการพัฒนาผู้หญิงลาวของสหพันธ์แม่หญิงลาว (ส่วนที่ สอง-ห้า จะเสนอในบทที่สอง)

1.4.1 วรรณกรรมงานวิจัยทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

การประกอบสร้างความเป็นแม่ที่ปรากฏในงานเขียนของ Adrienne Rich (1977) ที่เขียนถึงประสบการณ์ความเป็นแม่ของตนเอง ในหนังสือชื่อ *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution* ซึ่งเป็นงานที่สำคัญในวงนักสตรีนิยม และนักวิชาการอื่นๆ ที่ให้ความสนใจกับประเด็นเรื่องแม่ จากหนังสือเล่มนี้ ชี้ให้เห็นว่า ความเป็นแม่มีสองมุมมองนั่นก็คือ หนึ่ง ความเป็นแม่ที่เกิดขึ้นตามความพึงพอใจต่อความเป็นผู้หญิง ที่ทำให้ผู้หญิงมีความพอใจ กับการมีอำนาจในการเจริญพันธุ์ และมีความสัมพันธ์กับลูก สอง ความเป็นแม่ถูกทำให้เป็นสถาบันด้วยอำนาจของระบบปิตาธิปไตย/ชายเป็นใหญ่ ซึ่งความเป็นแม่ในแนวทางนี้ มีความเชื่อว่า ผู้หญิงที่เป็นแม่ หรือผู้หญิงทุกคน ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้ชาย สถาบันนี้ทำให้ผู้หญิงมีความต้องการเป็นแม่ ตามแบบที่ผู้ชายต้องการ และเพื่อผู้ชาย (Adrienne Rich, 1986)

งานศึกษาของ Nancy Scheper-Hughes ในเรื่อง *Death Without Weeping* (1992) Nancy Scheper-Hughes ได้เข้าไปศึกษาถึงความรุนแรงในชีวิตประจำวันของชาว Brazil การศึกษาของเธอถึงแม้ว่าไม่ได้ศึกษาถึงประเด็นเรื่องการประกอบสร้างความเป็นแม่โดยตรง แต่ส่วนหนึ่งในงานศึกษาของเธอที่เข้าไปศึกษาถึง ความรัก และ ความตาย ในชุมชน Alto do Cruzeiro โดยเฉพาะศึกษาในเรื่องความรักของแม่ และการเสียชีวิตของลูก จากการศึกษาพบว่า ผู้หญิงที่ Alto do Cruzeiro ถึงแม้จะมีความรัก ความผูกพันกับลูกมากแค่ไหนก็ตาม แต่ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว ชุมชน เพื่อการมีอยู่มีกิน และความเชื่อทางวัฒนธรรม สร้างให้ผู้หญิงต้องเป็นคนเข้มแข็ง ไม่สามารถที่จะแสดงเรื่องอารมณ์ความรู้สึกโศกเศร้าออกมา แม้แต่การเสียชีวิตของลูก ผู้หญิงเหล่านี้ก็ไม่สามารถที่จะแสดงอารมณ์ความรู้สึกโศกเศร้า หรือร้องไห้ออกมาได้ เนื่องจากการร้องไห้เป็นการแสดงออกที่ไม่เหมาะสมกับวัฒนธรรมของผู้คนในที่นี้ (Nancy Scheper Hughes, 1992: 340-399)

งานวิจัยของ ลลนา กาศวิบูลย์ ที่ศึกษาเรื่อง การเมืองของการให้ความหมาย : นัยของ "ผู้หญิงไม่ดี" ในสังคมไทยตัวเมืองกรุงเทพ และคนชานเมือง งานชิ้นนี้ศึกษาเมื่อปี พ.ศ. 2544 ผลของการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การให้ความหมายเรื่องผู้หญิงที่ดี ยังคงถูกนำไปผูกติดกับเรื่องของความเป็น "แม่ที่ดี" ที่เป็นปัจจัยหนึ่งของความเป็นผู้หญิงที่ดี และนอกจากนี้ผู้หญิงที่ดียังต้องเป็นผู้หญิงที่ "รักษาพรหมจรรย์" เป็น "แม่ศรีเรือน" เป็น "ภรรยาที่ดี" การศึกษาของเธอยังพบอีกว่าการเป็นแม่ศรีเรือนที่ดีของชนชั้นสูงมีความเข้มงวดกว่าชาวบ้านที่อยู่ชานเมืองทั่วไป แต่ในสมัยรัชกาลที่ 4-6 ความเป็นแม่ศรีเรือนที่ดีนั้น ผู้หญิงต้องทำงาน เฉพาะงานบ้าน และถูกเชิดชูขึ้นมาเป็น "อุดมการณ์" แห่งชาติที่ผู้หญิงต้องปฏิบัติผ่านระบบการศึกษาแบบใหม่ ส่วนใน "บทบาทความเป็นแม่" ถูกให้ความสำคัญมากขึ้นในยุคของจอมพล ป.พิบูลสงคราม และยังได้ให้ความสำคัญกับการเป็น "แม่ศรีเรือน" ที่ต้องทำงานทั้งในบ้านและนอกบ้านด้วย (ลลนา กาศวิบูลย์, 2544)

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
ห้องสมุดงานวิจัย
วันที่..... 12 มิ.ย. 2556
เลขทะเบียน..... 200116
เลขเรียกหนังสือ.....

งานวิจัยของ บุษกร กาสมณี ที่ศึกษาเปรียบเทียบการประกอบสร้างอุดมการณ์ความเป็นแม่ในสมัยวิกตอเรีย จากหนังสือ Mrs. Beeton's Book of Household Management และการสร้างความเป็นแม่ที่ปรากฏในนโยบายเกี่ยวกับผู้หญิง ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ศึกษาในปี พ.ศ. 2546 ผลของการศึกษาพบว่า ไม่ว่าจะป็นหนังสือ ที่เสนอถึงภาพตัวแทนของผู้หญิงในสมัยวิกตอเรีย และนโยบายของไทยสมัยจอมพล ป. ทั้งสองล้วนแล้วแต่มีทัศนคติต่อผู้หญิงเหมือนกัน นั่นก็คือนิยามผู้หญิงจากความเป็นเมีย และแม่ ผู้หญิงที่ดีจะต้องมีการดูแลบ้าน ดูแลลูก เป็นกำลังใจให้สามีในการประกอบอาชีพ มีความร่าเริง รู้จักแต่งกายให้ทันสมัย ส่วนเรื่องความเป็นแม่ จากการศึกษาของเธอได้ชี้ให้เห็นว่า แม่เป็นไปตามแบบสังคมที่ชายเป็นใหญ่ต้องการ นั่นก็คือเป็นผู้ผลิต และเลี้ยงดูประชากรให้มีคุณภาพ แม่ที่ดีต้องรู้จักดูแลลูกตามหลักการแพทย์ตะวันตก นอกจากนี้การศึกษาของเธอยังพบว่าความเป็นแม่ในฐานะที่เป็นสถาบัน ความเป็นแม่ถูกสร้างขึ้นมาทั้งผู้หญิงอังกฤษในสมัยพระราชินีวิกตอเรีย และผู้หญิงไทยตามนโยบายของจอมพล ป. ซึ่งอุดมคติเหล่านี้ยังมีอิทธิพลจนถึงปัจจุบัน แต่แม่สมัยใหม่ในปัจจุบันต้องรับภาระหนักมากกว่าเดิมด้วยซ้ำ นั่นก็คือผู้หญิงยังถูกคาดหวังให้มีหน้าที่เลี้ยงลูก และพัฒนาตนเอง พร้อมกับทำงานนอกบ้านมากขึ้น ขณะเดียวกันต้องดูแลตนเองให้เป็นแม่ที่ “คู่ดี” ตามแบบที่สังคมคาดหวัง (บุษกร กาสมณี, 2546)

งานวิจัยของ อารียา จินมหันต์ ที่ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการกลายมาเป็นแม่ที่เลี้ยงลูกโดยลำพังในสังคมไทย กรณีศึกษาหญิงชนชั้นกลางคนหนึ่ง เมื่อปี พ.ศ. 2551 ได้พบว่าสังคมปิตาธิปไตยแบบไทย “ความเป็นแม่” ถูกประกอบสร้างให้เป็นลักษณะประจำเพศของผู้หญิง ทำให้คนส่วนใหญ่เชื่อว่า “ความเป็นแม่ผูกติดอยู่กับ “ความเป็นผู้หญิง” และเป็นบทบาทตาม “ธรรมชาติ” ที่ผู้หญิงปฏิเสธไม่ได้ ในขณะที่ “ความเป็นแม่” ถูกประกอบสร้างให้เป็นสถาบัน ที่สังคมต้องยกย่อง แต่สังคมก็ประกอบสร้าง “ความเป็นแม่ที่ไม่ดี” เอาไว้กำกับผู้หญิงด้วย นอกจากนี้การศึกษายังพบอีกว่าการกลายมาเป็นแม่ที่เลี้ยงลูกโดยลำพัง เกิดขึ้นบนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระหว่างเพศ/เพศภาวะที่สังคมปิตาธิปไตยประกอบสร้างขึ้นมา เพื่อควบคุมเพศวิถีของผู้หญิง แต่อย่างนั้นก็ตามผู้หญิงไม่ใช่เป็นผู้ “ถูกกระทำ” เพียงฝ่ายเดียว ผู้หญิงยังต่อสู้ ต่อรองด้วยการเลือกใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมหลายชุด ที่เธอเห็นว่ายังคงเปิดพื้นที่ให้กับการสร้างตัวตนของเธอตามกาลเทศะที่เปลี่ยนแปลงไป พร้อมทั้งนำประสบการณ์เหล่านั้นมากำหนดนิยามความเป็น “ผู้หญิงที่ดี” และ “แม่ที่ดี” ด้วยตัวเธอเอง (อารียา จินมหันต์, 2551)

สำหรับงานศึกษาทางวิชาการเรื่องความเป็นแม่ในสังคมลาว ยังไม่มีงานที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องแม่โดยตรง แต่มีงานเขียนไม่มากนักที่พาดพิงถึงเรื่องแม่ เช่น งานเขียนของ มะยู่ริ เหว้าสิดทนต์ ที่เขียนขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1993 เกี่ยวกับ ผู้หญิงลาวในอดีต และปัจจุบัน จากงานเขียนชิ้นนี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงที่กำลังท้อง หรือผู้หญิงที่กำลังจะเป็นแม่ เป็นผู้มีอำนาจ มีความศักดิ์สิทธิ์ เช่นการ

เสียดสีของนางสีที่กำลังตั้งท้องได้หลายเดือน เธอได้โคดลงหลุมเสาหลักเมืองแล้วฝังตนเองพร้อมกับเสาหลักเมือง ปัจจุบันกลายเป็นวัดสีเมืองที่ทำให้มีผู้คนจำนวนมากในลาวนับถือ และสักการะบูชาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้งานของเธอยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นแม่ ความเป็นพ่อที่ประชาชนลาวในอดีต ประารถนาในชีวิตครั้งหนึ่งก็คือขอให้ได้ทำกองบวชให้ลูกชาย เพราะการทำกองบวชเป็นวิธีหนึ่งที่น่าพาแม่ไปสู่ความสุขทางธรรม ไปสู่สวรรค์ และการจัดงานบวชทำให้เป็นที่ยอมรับของคนในสังคม การทำกองบวชได้มากและใหญ่เท่าไรยิ่งทำให้แม่เป็นที่รู้จัก และเป็นที่ยอมรับของผู้คนในสังคมมากเท่านั้น เช่นเดียวกับลูกต้องเป็นคนที่มีบุญคุณของพ่อแม่ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นผู้หญิง ยังต้องรับผิดชอบในการเลี้ยงดูลูก และทำงานนอกบ้านในเวลาเดียวกัน และยังคงเป็นแม่ที่ดีของลูก เป็นเมียที่ดีของสามีอีกด้วย (มายูริ เหง้าสีวัต, 1993) (มายูริ , ๑๖๖ ๖๖๖ ๖๖๖ , 1993)

สถานภาพความเป็นแม่ในลาว ในสังคมไทย และบรรดาประเทศต่างๆ ในแถบเอเชียต่างก็มีความหลากหลาย และแตกต่างกันออกไป ซึ่งบางส่วนก็มีความคล้ายกัน โดยเฉพาะในเรื่องของการให้พื้นที่ และการให้อำนาจแก่แม่ แต่แม่ก็ยังเป็นผู้ทำงานสองหน้าที่ในเวลาเดียวกัน ดังที่ Wazir Jahan Karim ได้ศึกษาเรื่องเพศภาวะกับลัทธิการสืบสายสกุลสองฝ่ายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในปี ค.ศ. 1995 พบว่าความเป็นแม่ซึ่งอยู่เหนือขอบเขตด้านชนชั้น ในสังคมชาวอินโดนีเซียได้ให้โอกาสแก่ผู้หญิงอย่างไม่จำกัดในการทำกิจกรรมทางสังคม และชุมชนที่อยู่นอกปริมณฑลของครอบครัว และครัวเรือน ถึงอย่างไรก็ตาม แม่ยังเป็นที่พึ่งพิงของลูกๆ เสมอ (สุชาดา ทวีสิทธิ์, 2004: 77-125)

ในขณะที่เดียวกัน Stoler (1977) กลับกล่าวว่า ผู้หญิงฐานะยากจนมักเผชิญความลำบากในการที่ต้องทำหน้าที่สองบทบาทในเวลาเดียวกัน นั่นก็คือในฐานะกรรมกรรับจ้าง และในฐานะที่เป็นแม่ แต่ตามทัศนะของคนพื้นถิ่น การสืบสายสกุลสองฝ่ายไม่ได้ตัดบทบาทของผู้หญิงในครัวเรือนออกไป การทำหน้าที่บทบาทในบ้านทำให้ผู้หญิงมีคุณค่าทางสังคม....ดังนั้นความเป็นแม่ได้ทำลายเส้นกั้นระหว่างปริมณฑลสาธารณะ และปริมณฑลบ้านลง และได้ให้สิทธิ์อันชอบธรรมแก่ผู้หญิงในการแสวงหากิจกรรมส่วนตัว หรือกิจกรรมทางสังคมนอกบริบทของครอบครัว ต่อปัญหาดังกล่าว จากการศึกษาเรื่องเครือญาติและศาสนาในหมู่บ้านภาคเหนือของไทยยืนยันว่า การให้กำเนิดบุตร และความเป็นแม่ทำให้ผู้หญิงมีพลังอำนาจทางจักรวาล (Cosmologic Force) ที่ผู้ชายทั้งเกรงกลัว และเคารพ (สุชาดา ทวีสิทธิ์, เพิ่งอ้าง) กระนั้นก็ตามผู้ศึกษาเชื่อว่า ความเชื่อ หรือวาทกรรมดังกล่าวน่าจะทำงานร่วมไปกับความเชื่อ และวาทกรรมชุดอื่นๆ ด้วย ซึ่งจุดนี้เองเป็นงานศึกษาวิจัยในบทนี้มุ่งที่จะทำ

งานการศึกษาประเด็นเรื่องความเป็นแม่ที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ความเป็นแม่นั้น ไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความเป็นแม่มีความหลากหลายแตกต่าง แต่ส่วนใหญ่สะท้อนให้เห็นว่า ความเป็นแม่เป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคมบนฐานการปกครองของระบบปิตาธิปไตยที่เข้ามาควบคุมเนื้อตัวร่างกาย และความคิด การกระทำของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงไม่มีอิสระในการที่จะตัดสินใจว่าตนเองต้องการที่จะเป็นแม่แบบไหน อย่างไร และเมื่อไร และความเป็นแม่ส่วนหนึ่งได้รับการอธิบายว่าเป็นสัญชาตญาณของผู้หญิงที่มีมาแต่กำเนิด ที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ และยังเป็นแม่ตามชุดวาทกรรมวิทยาศาสตร์ทางชีววิทยาที่อ้างว่าความเป็นแม่ติดมากับผู้หญิง ซึ่งงานทั้งหมดในแนวสตรีนิยมยังเป็นการกล่าวถึงเพียงว่าความเป็นแม่เป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคม แต่ยังไม่ได้อธิบายให้ถึงรากถึงโคนของเครื่องมือ และการปฏิบัติการของกระบวนการประกอบสร้างความเป็นแม่ ที่เรียกว่า “วาทกรรม” งานชิ้นนี้ผู้เขียนมีความมุ่งมั่นที่จะศึกษาความเป็นแม่ผ่านการวิเคราะห์วาทกรรมของความเป็นแม่ในบริบทสังคม และวัฒนธรรมของลาวที่ซับซ้อน และเปลี่ยนแปลงไปไม่หยุดนิ่งในฐานะที่เป็นตัวกดทับ/ปิดกั้น ความเป็นตัวตนของปัจเจก นอกจากนี้เป็นการศึกษาถึงการก่อตัวขึ้นมาใหม่ของปัจเจกภายใต้การปฏิบัติการของวาทกรรมที่แฝงไปด้วยอำนาจของการครอบงำ และอำนาจของการต่อรองของปัจเจก

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์สำคัญในการพยายามที่จะเปิดโปง หรือเผยให้เห็นถึงฐานะความเป็นวาทกรรมของสรรพสิ่งต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคม โดยแสดงให้เห็นว่าวาทกรรมคือ

“ระบบของอำนาจ ระบบของการผลิต/สร้าง และการเก็บกดปิดกั้นที่ยิ่งใหญ่ วาทกรรมเป็นเรื่องของระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ เงื่อนไข และความเป็นไปได้ของการดำรงอยู่ของสรรพสิ่ง วาทกรรมพยายามปิดบังฐานะของตัวเองในรูปของความรู้ ความจริง ความเป็นธรรมชาติ หรือความเป็นปกติธรรมดา แต่การวิเคราะห์วาทกรรมพยายามเผยให้เห็นถึงฐานะการเป็นวาทกรรมในเรื่องนั้นๆ” (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร, 2549: 6) ดังเช่นเรื่องความเป็นแม่ที่จะกล่าวในบทนี้

สำหรับอำนาจของวาทกรรมเป็นอำนาจที่เรามักมองไม่เห็น เพราะมันเข้ามาบีบคั้นต่อมุมมองของเราต่อสรรพสิ่งในรูปแบบใหม่ของการจัดระเบียบวินัยสิ่งต่างๆ รอบตัวเรา ทำให้ทุกอย่างกลายเป็นเรื่องปกติธรรมดา จนก่อให้เกิดความรู้ซึ่งพัฒนาตัวเองกลายเป็นความจริงโดยกระบวนการปิดบัง อำพราง เก็บกด แทนที่ สวมรอย เป็นต้น อำนาจในที่นี้หมายถึง “อำนาจใช้และถูกใช้อย่างไร?” เป็นอำนาจของวาทกรรมที่เกิดจากความสัมพันธ์ของวาทกรรมที่บังคับใช้กับมนุษย์ ซึ่งไม่ใช่การใช้กำลังเข้าบังคับ แต่เป็นวิธีที่วาทกรรมเข้าไปจัดการกับระบบระเบียบต่างๆ และสร้าง

องค์ความรู้ของตัวเองขึ้นมาโดยผ่านการให้ความหมายจากสถาบันต่างๆ ในสังคม ที่กุมอำนาจในการนิยามสรรพสิ่งเพื่อจะได้เรียกสิ่งนั้นๆ ว่า “มีความหมาย” (meaningful) (Foucault อ้างใน วลีนิ สุทธิวิภากร, 2552: 85-86)

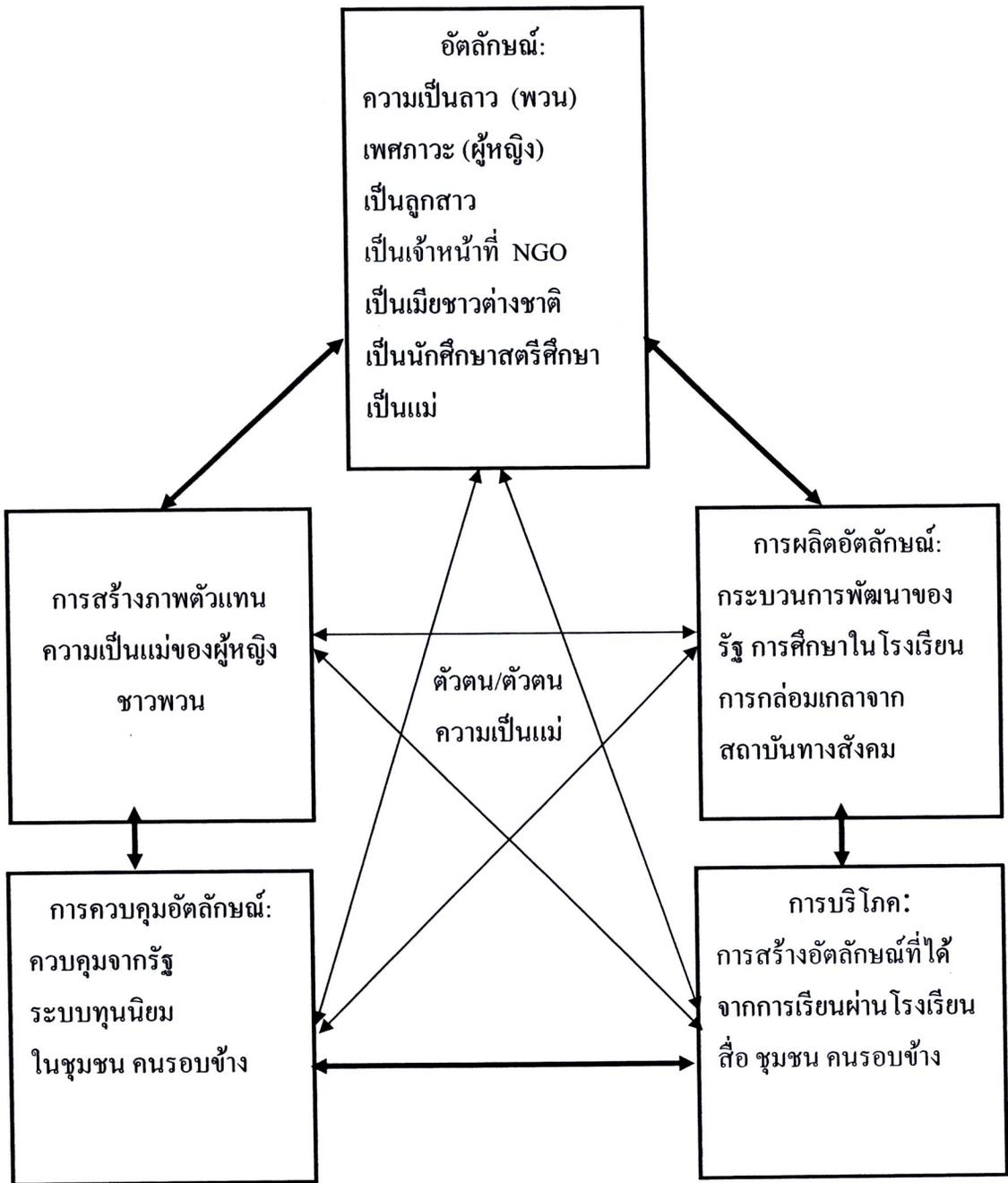
พร้อมกันนี้อำนาจวาทกรรมไม่สามารถก่อตัว ดำรงอยู่ หรือบังคับใช้ได้ หากปราศจากการผลิต สะสม เผยแพร่ ตรึงและสถาปนาสิ่งต่างๆ ให้เป็นที่ยอมรับในสังคม ซึ่งก็คือบทบาทหน้าที่ของวาทกรรม การใช้ชุดถ้อยคำภาษาเพื่อสร้างกฎแห่งความชอบธรรมให้แก่ตัวเองนั่นคือการทำให้ตัวมันกลายเป็นความรู้โดยสร้างงานเขียนที่ตรึงเอกลักษณ์และความหมายให้เป็นชุดของความจริงในสังคม สร้างความพรั่มัวให้กับสิ่งที่มีมัน ไม่ต้องการให้ปรากฏ ดังนั้นภาษาไม่ใช่เครื่องมือสื่อสารที่เป็นกลาง และมีรูปแบบที่บริสุทธิ์ แต่ภาษาเกิดจากการตกลงร่วมกันในการเรียกขานสรรพสิ่งนั้นมีภาคปฏิบัติการณ์ของตัวมันเองภาษาไม่ได้ถ่ายทอดเรื่องราวในโลกแห่งความจริงที่ตายตัว สะท้อนความคิด ความเชื่อของคนในสังคม แต่ภาษา “สร้าง” โลก สร้างความคิด ความเชื่อขึ้นมา โดยกระบวนการใช้อำนาจที่แบบยลสร้างองค์ความรู้ เพื่อก่อให้เกิดความชอบธรรมในการเรียกขานสิ่งต่างๆ สุดท้ายจึงกลายเป็น “ความจริง” ที่คนในสังคมยึดถือโดยปราศจากข้อสงสัย (วลีนิ เฟิงอ้าง: 86-87)

ดังนั้น การศึกษานี้จึงไม่ใช่เรื่องเล่ากระบวนการสร้างความเป็นแม่แบบลอยๆ แต่เป็นเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตความเป็นแม่ ในฐานะที่มีอัตลักษณ์/ตัวตนที่ถูกสร้างขึ้นมาจากวาทกรรมความเป็นแม่ ซึ่งเป็นเรื่องเล่าตามตำแหน่งแห่งที่ที่ถูกจัดวาง แต่ตำแหน่งแห่งที่ที่เวลานี้ไม่ใช่ว่าจะเกิดขึ้นเองได้ แต่เป็นตำแหน่งแห่งที่ทางพื้นที่ของการแสดงออกของวาทกรรมนั้น คือ เรื่องของอำนาจ ความรู้ ความจริง หรือพูดอีกนัยหนึ่งก็คือเป็นพื้นที่แห่ง “ผลผลิตของความรู้ที่แสดงออกผ่านภาษา” ดังนั้น วาทกรรมจึงเป็นทั้ง “ภาษา และปฏิบัติการทางสังคม” เพราะวาทกรรมคือสิ่งที่วางรากฐานให้กับการปฏิบัติการทางสังคมทุกรูปแบบเช่น กระบวนการสร้างความหมาย และการนำเสนอเป็นต้น ดังนั้นจึงมีมิติของภาษาและวาทกรรมอยู่ในตัววาทกรรมซึ่งผลิตทั้งตัวตน หรือ Subject (ฐิรวุฒิ เสนาคำ อ้างใน อรอนงค์ แสนยากุล, 2548: 16) อนึ่ง Subject ปัจจุบันนี้นักวิชาการส่วนใหญ่แปลความหมายว่าเป็น “ประธาน” เช่นเมื่อศึกษา หรือเขียนถึงเรื่องราวเกี่ยวกับ “แม่” ในงานนี้จะถือว่าแม่เป็น “ประธาน” เป็นผู้ผลิต “ความรู้” นั้นเอง

1.5 กรอบคิดในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการประยุกต์ใช้แนวความคิดของ Stuart Hall ที่เสนอถึงการแสดงออกหรือการนำเสนอภาพตัวตนในรูปแบบลักษณะที่ผู้คนในสังคมได้รับจากการสร้างรูปลักษณะตัวตนของคนผ่านวาทกรรมตามบริบทของสังคม และวัฒนธรรมที่อยู่รายรอบตัวเขา

หรือเธอที่ปรากฏออกมาในรูปของวาทกรรมชุดต่างๆ หนึ่ง วาทกรรมที่ว่านี้ไม่ว่าจะเป็นถ้อยคำ คำพูดก็ดี ข้อเขียน เรื่องเล่า ความเชื่อถือ ความคิดเห็น ฯลฯ ล้วนแต่ส่งผลต่อการสร้างรูปแบบ หรือ ภาพตัวแทนขึ้นมาภายใต้บริบทของสังคมวัฒนธรรมนั้นๆ ตามวันเวลาสถานภาพ และสถานที่ที่ แตกต่างกันไป แต่ในขณะเดียวกันภาพตัวแทนที่ถูกสร้างขึ้นมานั้น ยังมีลักษณะที่โต้ตอบกันไป มา และปรับเปลี่ยนตัวเองให้สามารถดำรงได้ในสังคม (Stuart Hall, 1997) ดังภาพแผนภูมิกรอบคิด ที่แสดงใน (รูปภาพ 1.1) ซึ่งเป็นแผนภูมิที่สามารถปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความยืดหยุ่นและ สอดคล้องกับสถานการณ์ ที่อาจจะปรากฏขึ้นขณะที่ศึกษาวิจัยในภายหลังได้

รูปภาพ 1.1: กรอบคิดที่ใช้สำหรับศึกษา และวิเคราะห์กระบวนการสร้างความเป็นแม่ในบริบทสังคมลาวที่กำลังเปลี่ยนไป กรณีศึกษาจากประวัติชีวิตของผู้หญิงคนหนึ่ง ดัดแปลงจากแนวความคิดของ Stuart Hall ในการนำเสนอรูปแบบลักษณะที่ผู้คนในสังคมได้รับจากการสร้างรูปลักษณะตัวตนของคนตามสังคมและวัฒนธรรม

ตัวตน และอัตลักษณ์: Dreyfus and Rabinow ได้กล่าวไว้ว่า ตัวตนเกิดขึ้นเพราะความสัมพันธ์เชิงอำนาจของวาทกรรม ตัวตนที่ถูกสร้างขึ้นมานี้จะปรากฏรูปออกมาหลากหลายลักษณะ ซึ่งจะแตกต่างกันออกไป ตามตำแหน่งแห่งที่ของตัวตน อัตลักษณ์บุคคลต่างๆ ที่สามารถเป็นไปได้ ในบริบททางประวัติศาสตร์สังคม (Dreyfus and Rabinow อ้างใน อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2552: 99-100) อนึ่ง Stuart Hall ได้ให้ความหมายกับตัวตนอัตลักษณ์แนวการปฏิบัติการของภาษา ตัวตนก็เปรียบเหมือนเสียงที่เปล่งออกมา หมายถึงผู้กระทำนั่นเอง หรือเท่ากับว่าตัวตนอัตลักษณ์คือสิ่งที่ปรากฏในภาษา คำบอกเล่า หรือตัวบท อีกนัยหนึ่งหมายถึงตัวตนอัตลักษณ์ที่ปรากฏในวาทกรรมนั่นเอง (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546: 55-56)

นอกจากนี้ Stuart Hall ได้ตั้งข้อสังเกตการศึกษาภาษาของ Foucault ว่าไม่เพียงให้ความสำคัญกับการศึกษาภาษาเท่านั้น แต่ศึกษาภาษาในฐานะที่ถูกใช้เป็น “วาทกรรม” และยังศึกษาวาทกรรมในฐานะที่เป็นภาพตัวแทนอย่างเป็นระบบ ระเบียบ กล่าวโดยทั่วไปแล้ว “วาทกรรม/คำพูด” เคยเป็นเพียงแนวความคิดทางภาษาที่มีความหมายที่เป็นตัวเชื่อมโยงในการเขียน และการพูด ถึงอย่างนั้นก็ตาม สำหรับ Foucault แล้ว ภาษามีความหมายที่ต่างไปจากนั้น ภาษาคือกฎเกณฑ์ หลักการ ระเบียบ และการปฏิบัติที่ได้ผลิตความหมายผ่านข้อความ/แถลงการณ์ และกำหนดระเบียบหลักการทางวาทกรรมที่มีความแตกต่าง หลากหลายในช่วงเวลาแห่งประวัติศาสตร์ที่ต่างกัน “วาทกรรม” ยังหมายถึงถ้อยคำ หรือแถลงการณ์ ซึ่งมีข้อกำหนดทางภาษาอยู่สามอย่างคือ หนึ่ง จะพูดเกี่ยวกับ เรื่องอะไร สอง จะนำเสนอแนวความรู้เรื่องอะไร และสาม เป็นเรื่องหนึ่งที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่เปลี่ยนไป “วาทกรรมคือสิ่งที่เกี่ยวกับการผลิตความรู้ผ่านทางภาษา จนกลายเป็นปฏิบัติการทางสังคม” ตามเงื่อนไขความหมาย แล้วสร้างรูปความหมายขึ้นมา และมีอิทธิพลต่อตัวเราว่าเราทำอะไร ผลผลิตของเราคือทุกรูปการปฏิบัติที่ทำให้เห็นรูปการของการพูด และนี่เองที่ Stuart Hall มองว่า เป็นการก่อรูป (Discursive Formation) ของวาทกรรมนั่นเอง (Hall, 1997: 44, 46, 51, 55, 62, 79)

ตัวตน: มีผู้ให้บรรดาธิบายไว้หลายมุมมองเช่น ความคิดของ Mead (George Herbert Mead แปลโดย มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน, 2009) ตัวตนคือตัวสะท้อนพฤติกรรมเฉพาะของกลุ่มสังคมที่ปัจเจก/บุคคลนั้นเป็นสมาชิกที่ดำรงอยู่ในสังคมนั้นๆ หรือหมายความว่า จะไม่มีตัวตนเลย ถ้าไม่มีการติดต่อสื่อสารกับสังคม ส่วนการก่อเกิดตัวตนนั้นคือขบวนการพัฒนาขึ้นมาอย่างช้าๆ ในวัยเด็ก ในการสวมบทบาทของผู้อื่น และมองเห็นการกระทำของตัวเองจากจุดยืนของผู้อื่น กล่าวคือตัวตนได้เกิดขึ้นอย่างช้าๆ ผ่านการเข้าร่วมของมนุษย์ในขอบเขตที่กว้างขึ้นเรื่อยๆ ต้องไม่ถูกมองว่าเป็นเพียงทางด้านร่างกายเท่านั้น แต่ตัวตนเป็นองค์ภาวะทางสังคม (Social entity) ที่เกิดขึ้นใน

กระบวนการทางสังคมของพัฒนาการจากการสื่อสารด้วยอากัปกริยาแบบง่ายไปสู่กระบวนการยึดถือบุคคลอื่นทั่วไป

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2552: 105) เสนอแนวความคิดของ Foucault เรื่องตัวตนว่า ตัวตนมนุษย์มีสองด้าน กล่าวคือ ด้านหนึ่งมนุษย์ตกอยู่ใต้วาทกรรม หรือ โครงสร้างที่มาควบคุมตัวมนุษย์เอง ส่วนอีกด้านหนึ่งมนุษย์ก็มีอิสระเสรี ที่จะควบคุมตัวเองได้เช่นกัน ขณะเดียวกัน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2542) ใช้ทัศนะของ Foucault ในการวิเคราะห์วาทกรรม ในฐานะที่เป็นตัวสร้าง และผลิตตัวตน เอกลักษ์ณ์ และการให้ความหมาย กับสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอำนาจ ความรู้ ความสามารถ ความเป็นตัวตนของปัจเจกเป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะดำรงอยู่ และเป็นที่ยอมรับของสังคมต้องอาศัยวาทกรรมเป็นตัวแปรในการขับเคลื่อน แต่ขณะเดียวกันวาทกรรมไม่ใช่แค่เป็นตัวแปรในการขับเคลื่อนให้สิ่งสร้างทางสังคมดำรงอยู่ แต่กลับเป็นตัวเก็บกดปิดกั้นไม่ให้เอกลักษ์ณ์ หรือความหมายบางอย่างเกิดขึ้น หรือทำให้เอกลักษ์ณ์ หรือความหมายต่างๆ เลือนหายไปจากสังคมก็มี

อัตลักษ์ณ์: ในที่นี้ คือผลผลิตของวาทกรรมที่มีความหลากหลาย มีความซับซ้อนกันอยู่หลายชั้น หรืออัตลักษ์ณ์คือ “ความเป็นปัจเจก” ที่มีความเชื่อมต่อกับสังคม สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าที่ติดมากับวาทกรรม (อภิญา เพ็องฟูสกุล, 2546: 5) ซึ่งในการศึกษานี้ถือว่า ได้แก่วาทกรรมความเป็นแม่ ความเป็นผู้หญิงลาวชาวพวน ความเป็นลูกสาว ความเป็นเจ้าหน้าที่ทำงานกับองค์กรระหว่างประเทศ ความเป็นเมียของชาวต่างชาติ และความเป็นนักศึกษาศรีศึกษา ในมิตินี้ อัตลักษ์ณ์จึงเป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ (Symbolic Aspect) ซึ่งอัตลักษ์ณ์เหล่านี้ไม่ใช่อัตลักษ์ณ์ที่โดดเด่น และตายตัว เป็นอัตลักษ์ณ์ที่มีการเลื่อนไหล เปลี่ยนแปลงไปตามตามบริบทสังคม วัฒนธรรม และการปฏิสัมพันธ์ของผู้ศึกษาที่มีต่อผู้คนในสังคมที่ตนเองดำรงอยู่ และการปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวกระทำไปโดยผ่านระบบสัญลักษณ์หลายรูปแบบทางวาทกรรม

การผลิตอัตลักษ์ณ์: เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากการสร้างภาพตัวแทนของวาทกรรมที่เกิดขึ้นภายใต้กฎเกณฑ์ที่ชัดเจนทางสังคม และวัฒนธรรมในช่วงเวลาหนึ่งที่แน่นอน แต่ขณะเดียวกันวาทกรรมที่สร้างขึ้นมานั้นยังมีอำนาจในตัวมันเองที่เป็นตัวกำหนดการดำรงอยู่ของการเปลี่ยนแปลง หรือการเลื่อนไหล เลือนหายไปของอัตลักษ์ณ์ ที่ถูกผลิตขึ้นมานั้น วาทกรรมกำหนดการผลิตอัตลักษ์ณ์ความเป็นแม่ที่มีความแตกต่างระหว่างสิ่งที่สามารถพูดได้เกี่ยวกับความเป็นแม่ในช่วงเวลาหนึ่งที่มีกฎเกณฑ์ และตรรกะชุดหนึ่งกับสิ่งที่ถูกพูดเกี่ยวกับความเป็นแม่อย่างแท้จริง ซึ่งนี่ก็คือปฏิบัติการของวาทกรรมทางสังคมในการผลิตอัตลักษ์ณ์ความเป็นแม่ ฉะนั้น วาทกรรมจึงผลิต/สร้างอัตลักษ์ณ์ (เช่น ความเป็นแม่-ผู้ศึกษา) ขึ้นมาภายใต้กฎเกณฑ์ที่ชัดเจนชุดหนึ่ง ณ ช่วงเวลาหนึ่ง ที่เป็นกระบวนการอันซับซ้อน และมีพลวัต (Hall, อ้างแล้ว, หน้าเดียวกัน)

ในที่นี้ผู้ศึกษาจะใช้วิธีการศึกษาการผลิตอัตลักษณ์ความเป็นแม่ด้วยการเล่าประสบการณ์ชีวิตตัวเอง รวมทั้งการได้ยินได้ฟังจากการเล่าเรื่องของยายผ่านแม่ และการเล่าเรื่องของแม่โดยตรง เพื่อเป็นการสะท้อนถึง 3 วาทกรรมใหญ่ๆ คือ หนึ่งสะท้อนถึงวาทกรรมการพัฒนาเช่นนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อลดพ้อความยากจนแห่งชาติ นโยบายการพัฒนาประชากร นโยบายรักษาสุขภาพของแม่ และเด็ก การวางแผนครอบครัว กฎหมายครอบครัว และนโยบายการพัฒนาผู้หญิง ประเด็นที่สองสะท้อนถึงวาทกรรมในชุมชน หรือสถาบันทางสังคม (ครอบครัว ชุมชน ความเชื่อ และสื่อมวลชนต่างๆ) ที่มีส่วนในการผลิต/ผลิตซ้ำวาทกรรมเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นแม่ที่ผู้ศึกษาเอาตัวไปสัมพันธ์ด้วย

การควบคุมอัตลักษณ์: นักวิชาการบางคนให้คำอธิบายว่า Foucault มองการควบคุมเรื่องเพศเป็นเทคนิควิธีสำคัญอย่างหนึ่งที่อำนาจเชิงชีวะ (Biopower) ได้กระทำต่อ “คน” ทั้งในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคล และในฐานะที่เป็นประชากรของสังคม เพื่อให้เกิดประชากรที่มีประสิทธิภาพและผลิตภาพที่ดี (ธีรยุทธ บุญมี, 2551: 69) การควบคุมอัตลักษณ์ในที่นี้จึงหมายถึงการปฏิบัติการอำนาจเชิงชีวะภาพผ่านวาทกรรมความเป็นแม่ต่อปัจเจกที่เรามองไม่ค่อยจะเห็น เป็นการควบคุมเนื้อตัวร่างกาย ตัวตนอัตลักษณ์ และพฤติกรรมของผู้หญิง หรือผู้หญิงที่เป็นแม่ ให้มีการประพฤติปฏิบัติ ตามกฎ หลักเกณฑ์ของวาทกรรมที่รัฐ และสังคมสร้างขึ้น ในส่วนที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ส่วนที่เป็นทางการเช่น การออกนโยบาย กฎหมาย ที่เป็นลายลักษณ์อักษร และส่วนที่ไม่เป็นทางการ เช่น การแถลงข้อความ ความเชื่อทางจารีตประเพณี ธรรมเนียมปฏิบัติ วัฒนธรรม ที่เป็นผลบังคับใช้โดยตรง และหรือทางอ้อม เพื่อให้ผู้หญิงที่เป็นแม่ และทั้งที่ไม่เป็นแม่ในสังคมปฏิบัติตามกฎ กติกาต่างๆ ในที่นี้ก็คือหลักเกณฑ์ และวาทกรรมทั้งหลายที่ผู้ศึกษาต้องปฏิบัติตามในเรื่องของการดูแลในนามความเป็นแม่เพื่อให้เป็นไปตามระเบียบแบบแผนของการเลี้ยงดูลูกที่สังคมมองว่าดี และมีประสิทธิภาพ

การสร้างภาพตัวแทน หรือภาพแทนความจริง: ในที่นี้ คือกระบวนการก่อรูปของวาทกรรม (discursive formation) หรือการนำเสนอภาพตัวแทน (Representation) ของวาทกรรมที่มีความสลับซับซ้อน ภาพตัวแทนที่สร้างขึ้นมาคือเป็นภาพที่มีชีวิตและยังมีการนำเสนอตัวตนความเป็นแม่ที่เหมือนจริง นอกจากนี้การสร้างภาพตัวแทนเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารโดยผ่านภาษา หรือวาทกรรมนั่นเอง ภาษาเป็นสื่อในการถ่ายทอดเรื่องราว แต่ในตัวภาษา หรือวาทกรรมเองก็มีอิทธิพล มีอำนาจในการกำหนดกระบวนการทัศน์ในการมอง โลก เข้าใจ โลกของเราเช่นกัน ดังนั้นภาษาจึงมีความหมายในตัวเอง และควบคุมการมีอยู่หรือการสลายไปของสรรพสิ่ง (Foucault อ้างใน วศินี สุทธิวิภากร, 2552: 81-82) หรือการสร้างภาพตัวแทนคือผลผลิตของกระแสด้านสารัตถนิยมที่เตือนให้ตระหนักถึงปัจจัยอำนาจที่แฝงในกระบวนการสร้างภาพที่ปรากฏอยู่ในสื่อชนิดต่างๆ

(อภิญา เพื่อฟูสกุล, อ้างแล้ว: 93) ดังนั้นการสร้างภาพตัวแทนคืออัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ หรือเป็นผลผลิตของกระบวนการผลิตอัตลักษณ์ที่รัฐ และสังคมสร้างขึ้น โดยการใช้ภาษา/วาทกรรม พร้อมด้วยการบริโภควาทกรรมนั้นๆ แล้วสร้างภาพตัวแทนที่รวมเอาทั้งการให้ความหมาย การให้คุณค่า และสัญลักษณ์ต่างๆ ที่แฝงอยู่ จนถูกสังคมมอง และถือว่าเป็น “เป็นความจริง”

ตัวตนของความเป็นแม่: ในที่นี้หมายถึงคนตัวของผู้หญิงทั้งสามรุ่น เช่นตัวตนของผู้หญิงรุ่นยายที่ดำรงอยู่ภายใต้ความเป็นจารีตประเพณีในสังคมลาวชาวนา และตัวตนของผู้หญิงรุ่นแม่ซึ่งดำรงอยู่ภายใต้บริบททางสังคมที่ไม่ต่างกับผู้หญิงรุ่นยายมากนัก ส่วนตัวตนของผู้หญิงรุ่นลูกที่เป็นผู้ศึกษา ดำรงอยู่ภายใต้สังคม และวัฒนธรรมที่รายรอบไปด้วยวาทกรรมที่หลากหลายชุด ในสังคมไม่ว่าจะเป็นชุดของความเป็นจารีตประเพณี และชุดของความทันสมัยแบบตะวันตก ที่ส่งผลต่อตัวตนความเป็นแม่ของผู้หญิงรุ่นลูกมากมายหลายด้านกว่าตัวตนความเป็นแม่ของผู้หญิงรุ่นยาย และแม่ ตัวตนความเป็นแม่ของผู้หญิงทั้งยาย แม่ และผู้ศึกษา เกิดขึ้นด้วยความสัมพันธ์กับผู้คนที่อยู่ภายในวาทกรรมชุดต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมที่ทั้งสามดำรงอยู่ หรือความเป็นตัวตนของผู้หญิงทั้งสามอาจจะไม่มีเลยถ้าไม่มีความสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น หรือไม่มีวาทกรรมทางสังคมมากระทบใส่ในการทำหน้าที่การให้ความหมาย และเอกลักษณ์ทางสังคมของความเป็นแม่ แต่ความสัมพันธ์นี้ ไม่ได้เป็นไปในทางเดียวทั้งหมด มีทั้งการโต้ตอบต่อรอง รวมทั้งการตั้งคำถาม กับวาทกรรมความเป็นแม่ที่อยู่รายรอบ ไม่ว่าจะโดยทั้งทางตรง และทางอ้อม ทั้งเป็นทางการ และไม่เป็นที่ทางการ มีอิสระเสรีในการที่จะรับเอาหรือไม่รับเอาวาทกรรมเหล่านั้น แต่ทั้งนี้กระบวนการการโต้ตอบทั้งหลายก็เพื่อความคงอยู่ และการรักษาไว้ซึ่งตัวตนของความเป็นแม่ในสังคมนั้น ในเวลานั้น

กล่าวโดยรวมแล้วแผนภูมิหรือแบบจำลองกรอบคิดนี้ล้วนแต่มีความสัมพันธ์กันไปมาทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นอัตลักษณ์ ที่สัมพันธ์กับการผลิต การบริโภควาทกรรม การควบคุมอัตลักษณ์ การสร้างภาพตัวแทน หรือภาพแทนความจริงทางอัตลักษณ์ ขณะเดียวกันอัตลักษณ์ยังไปสัมพันธ์กับเรื่องของการบริโภควาทกรรม และการควบคุมอัตลักษณ์ นอกจากนี้การผลิตอัตลักษณ์เองก็สัมพันธ์กันกับการควบคุมอัตลักษณ์ การสร้างภาพตัวแทนสัมพันธ์กับการผลิตอัตลักษณ์ และการบริโภควาทกรรม การสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นแม่ ความสัมพันธ์เหล่านี้เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แอบแฝงอยู่ในภาษา รูปภาพ หรือวาทกรรม ที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจในหลายทิศทาง ซึ่งคล้ายสิ่งที่คณิตศาสตร์เรียกว่า Tensor มีหลายองค์ประกอบที่ขัดแย้งกันเอง อยู่ในทิศตรงข้ามกันก็มี เช่น แรงกด แรงดึงเป็นต้น (ธีรยุทธ บุญมี, 2551: 187) ดังนั้น กรอบคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์อำนาจวาทกรรมในการสร้างความเป็นแม่จากเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตในกรณีศึกษาจึงมองปัจเจกบุคคลในฐานะที่ไม่ใช่เป็นผู้ถูกกดด้วยอำนาจของวาทกรรมแต่เพียงฝ่ายเดียว ในขณะนี้ปัจเจกบุคคลยังมีอำนาจในการที่จะโต้ตอบต่อรองเพื่อสร้าง วาทกรรม ความรู้ หรือความจริงชุดใหม่ขึ้นมาที่มีการผสมผสานกับสิ่ง

เก่า และใหม่ที่ไม่ได้แยกชัดตรงข้ามอย่างเคร่งครัด ดायต์ หรืออาจเป็นการจับวาทกรรมชุดเก่าออกไป และสร้างวาทกรรมชุดใหม่ขึ้นมาแทนที่โดยมีมิติในทางที่ “มีความยืดหยุ่นกว่าเดิม”

1.6 ระเบียบวิธีวิจัย

เนื่องจากงานนี้เป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในเรื่องของ การประกอบสร้างความเป็นแม่ทางสังคม วัฒนธรรม และวาทกรรมต่างๆ ที่อยู่รายรอบ โดยเน้นการวิจัยในแนวสตรีนิยม (Feminist Research) ตามระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) จากเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต (Life Experience) และรวมทั้งการปฏิบัติการของวาทกรรมผ่านประสบการณ์ของการบอกเล่า โดยจะใช้วิธีการศึกษาวิจัยแนวสตรีนิยมที่มีลักษณะผสมผสานหลากหลายวิธี ซึ่งมีความสอดคล้อง ลงรอย และเอื้อต่อกัน ที่รู้จักกันในชื่อ Feminist Multiple Methods Research (Reinharz, S., 1992: 197-213) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่หลากหลายรอบด้านที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้หญิงกับความเป็นแม่ ทั้งในด้านของประวัติความเป็นมา และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในชีวิตของผู้ศึกษา ตลอดจนการเล่าประสบการณ์การปฏิบัติความเป็นแม่ของผู้ศึกษาที่ดำรงอยู่ในยุคแห่งความเป็นจารีต และความทันสมัยแบบตะวันตก ที่กำกวม พร้อมทั้งเปรียบเทียบประสบการณ์เหล่านี้กับประสบการณ์ของยาย และแม่ซึ่งดำรงอยู่ภายใต้ความเชื่อทางจารีตประเพณี

การกล่าวถึงประสบการณ์ทั้งหมดเหล่านี้เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นระบบของชุดความรู้เรื่องความเป็นแม่ โดยจะใช้วิธีการศึกษาผ่านประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) ประสบการณ์ชีวิต (ด้วยวิธีการเล่าประวัติชีวิตเมื่อยังเด็ก โตเป็นผู้ใหญ่ กลายมาเป็นเมีย และเป็นแม่ ไม่ว่าจะเป็นการละเล่น การทำงานบ้าน การได้รับคำสอนจากพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ ครู เพื่อน และผู้คนในชุมชน) ร่วมกับวิธีการศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลในรูปแบบของการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือผู้ที่ให้ข้อมูลต่างๆ โดยไม่มีโครงสร้างตายตัวในการสัมภาษณ์ อนึ่งการโยกกลับไปที่ประสบการณ์ของแม่ และยายนี้ไม่ถือว่าเป็นการล้มล้างความสำคัญของ “ประสบการณ์” ของผู้หญิง “คนหนึ่ง” ซึ่งเป็นหัวข้อของการศึกษาวิจัยนี้ แต่กลับเป็นการยืนยันว่า “ประสบการณ์ทางวัฒนธรรม” เป็นประสบการณ์ที่สมาชิกของสังคม - วัฒนธรรมหนึ่งต้องมีส่วนร่วมในการประกอบสร้าง และการบริโภควัฒนธรรมนั้นผ่านทางภาษาในลักษณะที่เป็น “วาทกรรม” ซึ่งเป็นเครื่องมือในการสร้างและส่งความหมายของประสบการณ์จากรุ่นอายุหนึ่งสู่อีกรุ่นอายุหนึ่งตามทัศนคติของการสร้างภาพตัวแทน (Representation) ที่ผู้ศึกษาวิจัยใช้เป็นกรอบในการศึกษา

การที่ผู้ศึกษาให้ความสนใจในการเขียนประสบการณ์ชีวิตของตนเอง เพราะเชื่อว่าประสบการณ์นั้นเป็นจุดยืน และเป็นแหล่งที่มาของการเรียนรู้ ผ่านการปฏิบัติการจริง ซึ่ง “ความรู้”

นี้ไม่ใช่ “ความรู้” ที่มาจากที่อื่น ดังที่ Donna Haraway (1991) เชื่อว่า “ความรู้” มาจากภายในเนื้อตัวร่างกาย และสิ่งที่ผ่านการกระทำของคนเรา แต่ไม่ใช่ “ความรู้” ที่มาจากเบื้องบน ไม่มีที่ไปที่มา แต่เป็น “ความรู้” ที่มาจากระดับพื้นฐานของการปฏิบัติ ที่มีที่ไปที่ไป ทั้งมีความสลับซับซ้อน (Haraway อ้างใน Arpaporn Sumrit, 2011)

ผู้หญิงมีความรู้ความเข้าใจเนื้อตัวร่างกายของเธอ มากกว่าคนอื่น โดยเฉพาะเรื่อง “ความเป็นแม่” ที่เป็นประสบการณ์ของผู้หญิงโดยตรง แต่ส่วนมากกลับเป็นผู้ชายมาบอกผู้หญิง หรือเขียนเป็นคู่มือเล่มหนาเพื่อแนะนำวิธีการปฏิบัติตนเมื่อเป็นแม่เช่น เมื่อตั้งครรภ์ควรดูแลสุขภาพร่างกายจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกอย่างไร รวมทั้งการดำรงชีวิตประจำวัน และการดูแลเด็กอ่อน การเฝ้าติดตามพัฒนาการของเด็กเป็นต้น ผู้ศึกษาเชื่อว่าผู้ชายที่ถือว่าเป็น “ผู้รู้” ในเรื่องของการตั้งครรภ์ พวกเขาได้รับข้อมูลจากการบอกเล่าของผู้หญิง แล้วนำมาแนะนำกับผู้หญิงตั้งครรภ์ที่มาฝากครรภ์ด้วยอีกทีหนึ่งเพราะทุกครั้งที่เราไปพบหมอเมื่อกำลังตั้งครรภ์ หมอจะเป็นคนถามฉันมากกว่าว่าฉันรู้สึกอย่างไร แพ้ท้องหรือไม่ กินอะไรได้บ้าง ลูกคืบไม่ คืบกี่ครั้ง แล้วทำอย่างไร เหล่านี้คือสิ่งที่ฉันให้คำตอบแก่หมอ แต่คำตอบทั้งหลายเหล่านี้ผู้หญิง ไม่ได้เขียนออกมาเป็นคู่มือ หรือนำมาเป็น “ความรู้” ที่สร้างขึ้นด้วยผู้หญิงเอง ผู้หญิงจึงรับรู้เรื่องของตัวเองผ่านมุมมองของผู้ชาย ดังที่ Luce Irigaray กล่าวว่า ผู้หญิงเพียงคนเดียวที่เรารู้จักคือ “ผู้หญิงที่เป็นผู้ชาย” (“masculine feminine”) หรือผู้หญิง (ในทัศนะ) องคชาติ (phallic feminine) กล่าวคือเป็นผู้หญิงในแบบที่ผู้ชายมองเห็น (Irigaray อ้างใน Tong, 2026) เพื่อสร้างให้ผู้หญิงเป็น “ผู้รู้” Cixous และ Irigaray เห็นพ้องกันว่า เรื่องเนื้อตัวร่างกาย และวิถีทางเพศของผู้หญิงคือแหล่งที่มาของการเขียนเรื่อง “ผู้หญิง” (Tong, เพิ่งอ้าง, 223-226) หรือเท่ากับเป็นการสร้าง “ความรู้” เรื่องผู้หญิงโดยผู้หญิงเอง

นักสตรีนิยมบางแนวได้ให้ความสำคัญในการสร้างความรู้ผ่านประสบการณ์ เพราะเป็นจุดยืนหนึ่งในการสร้างองค์ความรู้ของผู้หญิงด้วยผู้หญิงเอง ดังที่อาจารย์ท่านหนึ่ง (ฉลาดชาย รมิตานนท์) พูดในห้องเรียนหลายครั้งว่า

“นักสตรีนิยมเชื่อว่าความรู้ในแนวกระแสหลักส่วนมากเป็นองค์ความรู้ของผู้ชาย และผู้ชายเป็นผู้สร้างขึ้น บางครั้งความรู้ที่ผู้หญิงสร้างขึ้นก็ยังเป็นความรู้ที่อยู่ในรูปแบบความรู้ของผู้ชาย ดังนั้นการสร้างองค์ความรู้โดยผู้หญิงจากประสบการณ์ของผู้หญิงในมุมมองของสตรีนิยมจึงเป็นหน้าที่ และมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการสร้างองค์ความรู้ของนักสตรีนิยม เพื่อที่จะนำมาประชันขันแข่งกับความรู้ในกระแสหลัก ที่เป็นความรู้ที่สร้างขึ้นโดยผู้ชาย และเพื่อผู้ชาย”

องค์ความรู้ที่ผู้ชายสร้างขึ้น เป็นองค์ความรู้ที่ทางสังคมศาสตร์กระแสหลักมักจะให้ความสนใจต่อประสบการณ์ของผู้ชาย และกล่าวอ้างว่านั่นคือตัวแทนประสบการณ์ของมนุษย์ทั้งหมด นักสตรีนิยมจึงมองว่าแท้ที่จริงแล้ว ผู้หญิงควรที่จะได้มีส่วนร่วมเช่นเดียวกับผู้ชาย ในการออกแบบและจัดการกับสถาบันที่ผลิตสร้างความรู้ต่างๆ ซึ่งถูกนำมาใช้เป็นเหตุผลของความยุติธรรมในสังคม เพราะมันคือความไม่ยุติธรรมที่กีดกันผู้หญิงไม่ให้ได้รับผลประโยชน์ จากการมีส่วนร่วมในเรื่องดังกล่าว และสิ่งที่ผู้ชายได้รับ เนื่องจากวัฒนธรรม ที่มีการลดคุณค่า และทำให้เสียงของผู้หญิงไม่ถูกได้ยินนั้น จะส่งผลให้เราทำความเข้าใจตนเอง และโลกที่อยู่รอบตัวเราได้เพียงบางส่วนและยังมีลักษณะบิดเบือนอีกด้วย (Sandra Harding อ้างใน อารียา จินมหันต์, 2552: 13) ฉะนั้นงานศึกษาค้นคว้านี้จึงเป็นส่วนหนึ่งในการสะท้อนถึงความรู้ผ่านประสบการณ์ของผู้หญิงด้วยผู้หญิงเอง โดยใช้วิธีการวิจัยในแนวสตรีนิยม

การวิจัยแนวสตรีนิยม (Feminist Research) ซึ่งในวงวิชาการปัจจุบันถือว่าเป็นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสังคม (Social Research) ประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญ และขาดไม่ได้ อนึ่ง การวิจัยในแนวสตรีนิยมนี้มีหลากหลายความคิด หลากหลายวิธีการ แต่อาจกล่าวรวมๆ ได้ว่ามีวัตถุประสงค์ร่วมกันคือ สร้างทฤษฎีต่างๆ ที่มีพื้นฐานอยู่บนประสบการณ์จริงและภาษาของผู้หญิง (Actual Experiences and Language of Women) โดยการศึกษาตรวจสอบชีวิตของผู้หญิงและประสบการณ์ของพวกเธอในข้อกำหนดหรือเงื่อนไขต่างๆ ของพวกเธอเอง อย่างไรก็ตามในระยะหลังๆ นี้เมื่อกระแสของทฤษฎีถูกลดความสำคัญลง เกิดการเน้นย้ำความสำคัญไปที่ “ความรู้” การศึกษาวิจัยแนวสตรีนิยมก็ปรับเปลี่ยนไปบ้างเช่นกัน กล่าวคือการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับการผลิตสร้างความรู้ (knowledge production) พร้อมกันนั้นก็ยืนยันว่าการผลิตสร้างความรู้เกี่ยวกับผู้หญิงนั้นมีสิ่งที่เรียกว่าวิธีวิทยา (Methodology) ที่ต่างออกไปจากการสร้างความรู้หรือการวิจัยสังคมทั่วไป กล่าวคือ มีวิธีวิทยาที่ถือว่าเป็นของนักสตรีนิยม (Feminist methodology) ที่ชัดเจน (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2552) ดังนั้น การนำเสนอผลของการศึกษาวิจัยของผู้ศึกษาในรูปแบบของการพรรณนา หรือ “narrative” แบบนักสตรีนิยมจึงเป็นส่วนหนึ่งของวิธีวิทยาในการสร้างความรู้ของนักสตรีนิยม (Code, L., 2005: 356-357)

1.6.1 ขอบเขต และวิธีการศึกษา

กรณีศึกษา: เป็นการศึกษาจากประสบการณ์ชีวิตของผู้ศึกษาเอง (ในส่วนของกรเขียนบทวิทยานิพนธ์บางส่วนจะใช้คำแทนนามตัวเองว่า “ฉัน” หรือ “ผู้ศึกษา” แทน) ที่เป็นคนลาวชาวพวนจากครอบครัวชาวไร่ชาวนา ข้าราชการผู้น้อย มีพี่น้องด้วยกันหกคน หญิงห้าคน และชายหนึ่งคน ผู้ศึกษาเกิดเมื่อปี ค.ศ. 1979 ที่อำเภอปากแจ่มจังหวัดเชียงขวาง ส.ป.ป. ลาว เมื่ออายุได้ 13 ปีเข้ามาอยู่

นครหลวง เวียงจันทน์เพื่อศึกษาต่อ เมื่อจบการศึกษาทางด้านบริหารธุรกิจ ได้เข้าทำงานเป็นเจ้าหน้าที่โครงการทำงานในส่วนของ “การพัฒนา” หลังจากนั้นแต่งงานกับชาวต่างชาติ เป็นเมียเป็นแม่ และเป็นนักศึกษาศรีศึกษา งานนี้นอกจากจะเป็นการศึกษาจากประสบการณ์ชีวิตของตนเองแล้ว จะได้ศึกษาถึงประสบการณ์ชีวิตของยาย และแม่เพื่อทำการเปรียบเทียบกระบวนการสร้างความเป็นแม่ในช่วงเวลา สถานที่ และบริบทที่แตกต่างกัน ซึ่งยายเกิดปี ค.ศ. 1913 (เสียชีวิตปี ค.ศ. 1967) และแม่เกิดปี ค.ศ. 1951 ปัจจุบันดำรงชีวิตอยู่อำเภอแปก จังหวัดเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่นำเอาประสบการณ์ของยาย และแม่เข้ามาศึกษาร่วมเพราะเชื่อว่าการสร้างความเป็นแม่ของผู้ศึกษานั้นส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากผู้เป็นแม่ และยายด้วย

วิธีการศึกษา: ใช้การเก็บข้อมูลมือหนึ่ง และหรือมือสองทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพ ส่วนมาก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความเป็นแม่ ผู้ศึกษาจะย้อนกลับไปศึกษาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตแต่ละช่วง ด้วยวิธีการจดบันทึกเหตุการณ์ที่สำคัญ และส่วนหนึ่งจะกลับไปวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นซึ่งบันทึกไว้ในช่วงที่ตั้งครรภ์จนถึงหลังการคลอด ตลอดถึงช่วงของการเลี้ยงลูก ส่วนข้อมูลที่เป็นประสบการณ์ชีวิตของยาย และแม่จะทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร เพื่อเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แม่ และผู้สูงอายุในชุมชน โดยมีการตั้งคำถามแบบปลายเปิด หรือในลักษณะของการเล่าประสบการณ์ที่ผ่านมา ของยาย และแม่ แล้วจดบันทึกข้อความจากการสัมภาษณ์ และจะขอใช้ระบบการอัดเสียงจากผู้ให้ข้อมูลในบางครั้งถ้าได้รับการอนุญาต พร้อมทั้งประเมินการแสดงออกทางด้านอารมณ์ความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลในเวลาที่ยกสัมภาษณ์ รวมทั้งการสังเกตการณ์ในเวลาปฏิสัมพันธ์พูดคุย ทำกิจกรรมร่วมกันในการดำรงชีวิตประจำวัน นอกจากนี้จะได้ ศึกษาด้วยวิธีทบทวนจากเอกสาร รูปภาพ คำสอน คำขวัญ นโยบาย สื่อโฆษณา และวาทกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความเป็นแม่ในบริบทสังคมลาวที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปแล้วนำมาวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล: ข้อมูลที่ได้จากเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตของยาย แม่ และตนเอง ถือเป็นวาทกรรมที่จะนำมาวิเคราะห์ ผู้ศึกษาจะให้ความสำคัญ และเคารพในการศึกษาวิเคราะห์ พร้อมทั้งเสนอความเป็นแม่ผ่านประสบการณ์จริงตามความเป็นจริงของผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์ เพื่อให้การสร้างองค์ความรู้ในเรื่องของความเป็นแม่ด้วยผู้หญิงชุดนี้ เป็นระบบ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเป็นแม่ทางด้านจิตประเพณี ความเป็นแม่แบบทันสมัยที่ผสมผสาน และประสบการณ์ความเป็นแม่ในหลายๆ ด้าน เพื่อให้มีความชัดเจนมากขึ้นตามมุมมองสตรีนิยม และในส่วนของ การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มานั้น ผู้ศึกษาจะใช้วิธีการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) เพื่อชี้ให้เห็นว่าการทำงานของวาทกรรม และการก่อรูปของวาทกรรม (Discursive Formation) มีวิธีการสร้างความเป็นสิ่ง เช่น “ความเป็นแม่” ในสังคมอย่างไร มีการใส่ความหมาย (Encode) ใดเข้าไป

และความหมายนั้นถูกถอด (Decode) ออกมาอย่างไร ในส่วนนี้วาทกรรม (Discourse) ที่ว่าคือข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากการเล่าประสบการณ์ การสัมภาษณ์ และเอกสารที่ผู้ศึกษาค้นคว้า ผู้ศึกษาจะนำวาทกรรมชุดต่างๆ ว่าด้วย “ความเป็นแม่” เหล่านี้มาประมวลและวิเคราะห์ แล้วเขียนเป็นบทสรุปอีกครั้งหนึ่ง โดยประยุกต์ใช้แนวคิดของ Stuart Hall (Stuart Hall, 1997: 45-46) ซึ่งมี 6 ประเด็นดังต่อไปนี้

1. วาทกรรมเกี่ยวกับ “ความเป็นแม่” ซึ่งว่าด้วยความรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งที่พัวพันเกี่ยวกับความเป็นแม่

2. กฎ/หลักการของวาทกรรมความเป็นแม่ ซึ่งได้วางเงื่อนไขอย่างชัดเจนในการพูด เขียนบรรยาย ว่าด้วยเรื่องความเป็นแม่ และขณะเดียวกันก็กีดกัน หรือลดทอนสิ่งอื่นที่ไม่ใช่ความเป็นแม่ออกไป ซึ่งเท่ากับเป็นการบ่งบอกว่า “อะไรสามารถพูดได้” หรือ “อะไรสามารถคิดได้” เกี่ยวกับความเป็นแม่ในช่วงเวลาที่เปลี่ยนไป

3. ด้วยปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discursive Practice) “แม่” ในฐานะที่เป็นองค์ประธาน (Subject) ได้สร้างวาทกรรมความเป็นแม่ให้มีตัวตนที่เป็นบุคคลขึ้นมาด้วยคุณสมบัติที่เราคาดหวังให้ “แม่” ในฐานะที่เป็นองค์ประธาน มีลักษณะหรือคุณสมบัติเหล่านั้น ซึ่งในขณะเดียวกันก็เป็นวิธีการประกอบสร้าง “ความรู้” เกี่ยวกับความเป็นแม่ด้วย แต่การวิเคราะห์นี้นอกจากทำให้เราเห็นว่าความเป็นแม่มีตัวตน หรือความเป็นแม่ในวาทกรรมนั้นเป็นสิ่งที่มียุ่จริงอย่างไรแล้ว ในขณะเดียวกันผู้สร้างวาทกรรมความเป็นแม่ทั้งหลาย ซึ่งอ้างว่าตนคือผู้รู้ เป็นผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับความเป็นแม่นั้นถูกสร้างขึ้นอย่างไรด้วย

4. ความรู้เกี่ยวกับความเป็นแม่มีอำนาจในการอธิบายขึ้นมาได้อย่างไร เหตุผลของการทำให้มีตัวตนที่เห็นว่าเป็น “ความจริง” เกี่ยวกับความเป็นแม่ และการประกอบสร้าง “สาระของความจริง” ในช่วงเวลาที่เปลี่ยนไปอย่างไร

5. ปฏิบัติการของวาทกรรมภายในสถาบันต่างๆ ที่ผลิตสร้างความรู้เกี่ยวกับความเป็นแม่และตัวแม่เองในฐานะที่เป็นองค์ประธาน (Subject) ซึ่งมีระเบียบ กฎเกณฑ์ และวิธีการจัดการมา กำหนดพฤติกรรมหรือการกระทำให้เป็นไปตาม “ความรู้” นั้น

6. การให้ความสำคัญและยอมรับว่าจะมีวาทกรรมที่แตกต่างกันเกิดขึ้นมาในช่วงเวลาใด ช่วงเวลาหนึ่งที่เปลี่ยนไป โดยจะเข้ามาแทนที่วาทกรรมที่มีอยู่ก่อน เบียดขับวาทกรรมเก่าออกไป เปิดพื้นที่สำหรับการก่อรูปวาทกรรมชุดใหม่ และผลิตแนวความคิดใหม่เกี่ยวกับ “ความเป็นแม่” ดังนั้นวาทกรรมชุดใหม่จึงมี “อำนาจ” มีพลังขึ้นมาและกลายเป็น “ความจริง” (Truth) เพื่อบังคับบัญชา ชี้นำการปฏิบัติการทางสังคมให้ขับเคลื่อนไปในวิถีทางใหม่

ขอบเขตของการศึกษา: ศึกษาจากประสบการณ์ชีวิตจริงของผู้หญิงคนหนึ่งในเรื่องของความเป็นแม่ พร้อมทั้งเปรียบเทียบกับประสบการณ์ความเป็นแม่ของยาย และแม่ ซึ่งมีขอบเขตของ

งานการศึกษาสามส่วนคือ หนึ่ง เพื่อศึกษาให้เห็นถึงอำนาจของปีศาจปไตยหรือระบบคิดชายเป็นใหญ่ในสังคม ในฐานะที่เป็นผู้มีอำนาจในการสร้างกฎเกณฑ์ หลักการ เพื่อให้ยาย แม่ และผู้ศึกษาปฏิบัติตามในเรื่องของความเป็นแม่ และความเป็นแม่ที่ดี สอง เพื่อศึกษาให้เห็นถึงกระบวนการสร้างเพศภาวะ และกระบวนการสร้างความเป็นแม่ที่สังคมมองว่า “มีค่า” แต่ “ไม่ถูกให้คุณค่า” แต่กลับเป็นการสร้างค่านิยมให้ผู้หญิงต้องปฏิบัติตามกระบวนการทางสังคม และส่วนหนึ่งผู้หญิงเองจำเป็นที่จะต้องปรับ และรับเอาบางส่วนเพื่อความอยู่รอดในสังคม สาม เพื่อศึกษาให้เห็นถึงการโต้ตอบ และรวมถึงการสร้างพื้นที่ใหม่ สร้างความหมายใหม่ ผ่านประสบการณ์ชีวิต เพื่อเป็นการต่อรองที่นำไปสู่ความไม่เอาเปรียบทางเพศภาวะ เพื่อค่อยๆ ก้าวเข้าไปหาความเท่าเทียมทางเพศ

สถานที่ในการศึกษา และรวบรวมข้อมูล: ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการเล่าประสบการณ์ชีวิตเกี่ยวกับ กระบวนการสร้างความเป็นแม่โดยมองผ่านประสบการณ์ของตนเอง ซึ่งปัจจุบันดำรงชีวิตอยู่ที่นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ข้อมูลส่วนหนึ่งที่จะนำมาเป็นข้อมูลอ้างอิงในการศึกษาวิจัย จะได้ศึกษาจากเอกสารที่ผลิตโดยกระทรวงที่ทำการของรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง ค้นคว้าจากห้องสมุดที่นครหลวงเวียงจันทน์ และอีกส่วนจะได้เดินทางลงพื้นที่บ้านขอนแก่น แขวงเชียงขวาง ซึ่งเป็นบ้านเกิดของผู้ศึกษา เป็นที่อยู่ของแม่ เพื่อสัมภาษณ์เก็บข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้อง และสถานที่นี้เป็นพื้นที่ที่ผู้ศึกษาได้ใช้ชีวิตในขณะที่เป็นเด็กและเมื่อโตขึ้นถึงจะมาเรียนที่เวียงจันทน์แต่ก็ได้กลับบ้านเกิดเป็นประจำ ซึ่งชีวิตมีความผูกพันกับที่นั่นมากกว่า ดังนั้นคิดว่า การกลับไปศึกษาและเก็บข้อมูลที่นั่นจะสามารถพูดคุยกับญาติผู้ใหญ่ แม่ และผู้คนในชุมชนเพื่อศึกษาสอบถามข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้มากกว่า

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

เนื่องจากว่าผู้ศึกษาเริ่มมีความสนใจในการที่จะเขียน หรือเล่าเรื่องประสบการณ์ของตนเอง โดยเห็นประเด็นการประกอบสร้างความเป็นแม่อย่างเชื่อมโยงกับผู้คน และสังคมรอบข้าง แต่เนื่องจากการประกอบสร้างความเป็นแม่เป็นกระบวนการที่มีการผลิต ผลิตซ้ำ และผลิตใหม่มาโดยตลอด ดังนั้นจึงจำเป็นต้องค้นหาข้อมูลเพื่อศึกษาว่า มีการศึกษาวิจัยประเด็นความเป็นแม่ โดยเฉพาะในเรื่องของการค้นหาเอกสารการสร้างความเป็นแม่ และการบันทึกอุดมการณ์ (กรอบคิด) ในการประกอบสร้างความเป็นแม่ จากการเล่าเรื่องประสบการณ์ของผู้หญิง ที่เป็นแม่โดยตรง ซึ่งจากการศึกษาหาข้อมูลใน ส.ป.ป. ลาว ก็ดี ในประเทศไทย หรือต่างประเทศก็ดี ปรากฏว่าเอกสารมีไม่มากนัก และในสังคมลาวยังแทบไม่มีเลย ที่เป็นเอกสารการศึกษาวิจัยในเชิงวิชาการเกี่ยวกับความเป็นแม่ในแนวมุมมองสตรีนิยม และการศึกษาผ่านประสบการณ์ความเป็นแม่ของผู้หญิงลาวโดยตรง ซึ่งผู้ศึกษาคิดว่าทวิจักษณ์นี้น่าจะเป็นบทวิจักษณ์แรกใน ส.ป.ป. ลาว ที่ศึกษาเกี่ยวกับ

วาทกรรมการสร้างความเป็นแม่ในบริบทสังคม และวัฒนธรรมทั้งแบบจารีต และแบบสมัยใหม่ และเชื่อว่างานวิจัยชิ้นนี้จะมีประโยชน์ไม่มากนักน้อยต่อสังคม และผู้ที่สนใจดังนี้

1.7.1 เพื่อเป็นการบันทึกข้อมูลประสบการณ์ความเป็นแม่ ของผู้หญิงลาวคนหนึ่งที่เกิดจากครอบครัวชาวไร่ชาวนาข้าราชการผู้น้อย เป็นลูกสาว ได้รับการศึกษาในระดับหนึ่ง และแต่งงานกับชาวต่างชาติ อย่างเป็นระบบในเรื่องของวาทกรรมการสร้างความเป็นแม่ทั้งแบบจารีต และแบบทันสมัย จากมุมมองของผู้หญิงเอง โดยผ่านการใช้วิธีวิเคราะห์ตามมุมมองสตรีนิยม

1.7.2 ความรู้จากประสบการณ์ความเป็นแม่ชุดนี้ จะเป็นการสร้างองค์ความรู้ชุดใหม่ ให้แก่วงการนักสตรีนิยม สตรีศึกษา และเป็นองค์ความรู้ในงานศึกษาทางด้านความเป็นแม่

1.7.3 งานชิ้นนี้จะเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง และผลกระทบจากภายนอกต่อตัวตนของผู้หญิง โดยเฉพาะนโยบายทางการพัฒนาประชากร นโยบายการพัฒนาส่งเสริมผู้หญิงลาว คำสอน สุภายิต และการสร้างอุดมการณ์ความเป็นแม่ในสังคมลาว

1.7.4 งานชิ้นนี้จะเป็นความรู้ชุดหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการยินยอม และตอบโต้ต่อ นโยบาย และวาทกรรมต่างๆ ที่อยู่รอบตัวผู้ศึกษา ในการทำตัวให้เหมาะสมกับความเป็นแม่สมัยใหม่ภายใต้การเคลื่อนไหวของตลาดทุนนิยมโลก

1.7.5 นอกจากนี้ยังจะสะท้อนให้เห็นถึงตัวตนความเป็นแม่ที่แท้จริงของผู้หญิงที่เป็นแม่คนหนึ่ง ในเมื่อเลือกเป็นแม่แล้ว คนใกล้ชิดตัว ครอบครัว เครือญาติ และกลุ่มเพื่อน รัฐต้องรับผิดชอบอะไรบ้างที่ตอบสนองสิทธิพื้นฐานที่ผู้หญิงควรจะได้

1.7.6 งานชิ้นนี้จะเป็นแนวทาง หรือข้อเสนอแนะแก่รัฐบาลในการปฏิบัติ และปรับปรุงนโยบายเกี่ยวกับแม่และเด็ก รวมถึงนโยบายการพัฒนาผู้หญิง และการปฏิบัติทางกฎหมายที่เป็นธรรมในสังคม

1.7.7 ผู้ศึกษาเองจะได้รับประโยชน์จากงานชิ้นนี้โดยตรง เพราะจะได้นำเอาความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามาปฏิบัติในการดำรงชีวิตจริง

อย่างไรก็ตามในท้ายที่สุดอาจกล่าวได้ว่างานศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประสงค์ที่จะเข้าไปมีส่วนสนับสนุนสตรีนิยมที่แสวงหาทางที่จะพูดถึงประสบการณ์ของผู้หญิง เพื่อทำความเข้าใจความจริงจากทัศนคติมุมมองของผู้หญิง เพื่อถามคำถามต่างๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตของผู้หญิง และเพื่อที่จะค้นหาบรรดาอคติ และการบิดเบือนต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นอย่างเป็นระบบในความรู้กระแสชาย (malestream knowledge) นั้นเอง (Abbott, P., Wallace, C., 1997: 299)

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ

การสร้างความเป็นแม่: เป็นกระบวนการสร้างตัวตนของผู้ศึกษาในเรื่องของบทบาทหน้าที่ความเป็นแม่ด้วยวาทกรรมหลายชุดในสังคมที่อยู่รอบตัวของผู้ศึกษา ไม่ว่าจะเป็นวาทกรรมที่รัฐสร้างขึ้นในฐานะที่เป็นนโยบายต่างๆ วาทกรรมที่ปรากฏในวรรณคดี เช่น คำสอนสุภาษิต บทกลอน บทกวี วาทกรรมทางด้านตลาดทุนนิยม โลก รวมทั้งการปฏิบัติพิธีกรรมทางจารีตประเพณี ที่ผลิตโดยสถาบันต่างๆ และชุมชน เพื่อให้ผู้ศึกษาปฏิบัติ หรือปรับเปลี่ยนตัวตนของตนเอง ให้มีการประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสมกับการทำหน้าที่บทบาทของความเป็นแม่ ตามความคาดหวัง และการให้คุณค่าตามสถาบันที่สร้างวาทกรรมเหล่านั้นขึ้นมา กล่าวอีกอย่างหนึ่งการสร้างความเป็นแม่เป็นกระบวนการทำงานของวาทกรรมที่มากระทบใส่ผู้ศึกษา เพื่อให้ผู้ศึกษามีการประพฤติปฏิบัติตามคุณค่าที่ปรากฏในวาทกรรมที่หลากหลายนั้น

ความเป็นแม่: ในงานนี้หมายถึงความเป็นแม่ในสามรุ่นคือ หนึ่ง ความเป็นแม่ของผู้หญิงรุ่นยาย ที่ท้อง คลอดตามธรรมชาติ เลี้ยงลูกด้วยตัวเอง ซึ่งดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ความเป็นจารีตประเพณีของลาวชาวพวน ที่อยู่ทางภาคเหนือของลาว นอกจากจะเป็นแม่ที่ตกอยู่ภายใต้ความเป็นจารีตประเพณีแล้ว ยังดำรงอยู่ภายใต้การเป็นเมืองขึ้นของต่างชาติ สอง ความเป็นแม่ของผู้หญิงรุ่นแม่ ที่ท้อง คลอด พร้อมทั้งเลี้ยงลูกด้วยตัวเอง และฝากสถานที่เลี้ยงเด็กในบางครั้ง ผู้หญิงรุ่นแม่ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ความเป็นจารีต และการริเริ่มเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก ทั้งเป็นช่วงของการต่อสู้ชาติ เพื่อปลดปล่อยประเทศ และสร้างสรรค์ประเทศชาติสังคมนิยม สาม หมายถึงแม่ที่ท้องและให้กำเนิดลูกด้วยการผ่าตัด ไม่ได้เลี้ยงลูกเพียงลำพังผู้เดียว หมายความว่ามิสามมี พี่สาว และพี่เลี้ยงช่วยในบางครั้ง แต่ช่วงหกเดือนแรกหลังการคลอดผู้ศึกษาทำหน้าที่ความเป็นแม่ตามลำพังในตอนกลางคืน และวันที่ไม่ได้ขึ้นห้องเรียน ส่วนวันที่ขึ้นห้องเรียนก็มีพี่เลี้ยงดูแลให้ เมื่อเธอถูกกลับบ้าน พี่สาว และสามมีช่วยกันดูแล บางวันก็มีพี่เลี้ยงมาช่วย ดังนั้นความเป็นแม่ของผู้ศึกษาในที่นี้จึงไม่ใช่ กรณีที่เลี้ยงลูกตามลำพัง ไม่ได้อยู่กับลูกตลอด 24 ชั่วโมง ความเป็นแม่ในที่นี้อาจจะแตกต่างกับความเป็นแม่ของหลายๆ คน ซึ่งจะเหมาะว่าเป็นประสบการณ์ความเป็นแม่ของผู้หญิงทั้งหมดไม่ได้ พูดอีกอย่างหนึ่งคือ “ความเป็นแม่” ในที่นี้เป็น “นิยาม” ของความเป็นแม่ที่ถูกประกอบสร้างด้วยวาทกรรมทางสังคมในช่วงเวลา และสถานที่หนึ่งๆ ที่แตกต่างกัน ไป โดยมีมโนทัศน์เป็นพื้นฐานเป็นการตั้งท้อง การให้กำเนิด การเลี้ยงดูเอาใจใส่ ให้ความรักความห่วงใย การเสียสละ และหน้าที่ของแม่ที่ดีเป็นต้น

ตัวตน: หมายถึงตัวตนของปัจเจก แต่ในที่นี้หมายถึงตัวตนของ “ชาย” “แม่” และ “ฉัน” ฉันในฐานะที่เป็นผู้ศึกษา เป็นผู้เล่าประวัติชีวิตของตนเอง ซึ่งตัวตนของทั้งสามรุ่น เป็นผู้หญิง เป็นลูกสาวชาวไร่ชาวนา เป็นน้องสาว เป็นพี่สาว เป็นหลานสาว เป็นเมีย เป็นแม่ ส่วนฉันที่ต่างจากยาย

และแม่คือเป็นเจ้าหน้าที่ทำงานพัฒนา เป็นนักศึกษาศาสตรศึกษา เป็นเมียชาวต่างชาติ ตัวคนที่ว่านี้จึงมีความซับซ้อน และทับซ้อนกันอยู่หลายชั้น พร้อมทั้งปรับเปลี่ยน เลื่อนไหลไปตามกระแสวาทกรรมของสังคมเพื่อการดำรงอยู่ แต่ขณะเดียวกันบนกระแสการเลื่อนไหลไปตามวาทกรรมทางสังคมนั้น ความเป็นตัวตนของฉันยังมีความสามารถในการที่จะโต้ตอบต่อรอง มีความสามารถในการตั้งคำถาม รวมทั้งการค้นหาคำตอบ ไม่ว่าจะด้วยวิธีทางตรง หรือทางอ้อมก็ตาม ฉันเป็นตัวตนของตนเองในระดับหนึ่ง เพื่อที่จะโต้ตอบต่อรองกับวาทกรรมที่อยู่รอบตัว ซึ่งตัวฉันไม่ได้เห็นดีเห็นพ้องกับวาทกรรมที่มากกระทบใส่ตัวตนของฉันทั้งหมด

อัตลักษณ์: อัตลักษณ์หมายถึงผลผลิตของความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ทางเพศ เพศวิถี ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อบุคคล ที่ถูกต้องตามธรรมเนียมปฏิบัติจารีต ประเพณี กฎหมาย ที่เป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งอัตลักษณ์นี้ต้องอยู่ภายใต้กรอบของธรรมเนียมปฏิบัติ และกรอบทางด้านจารีตประเพณี ว่าด้วยการทำหน้าที่บทบาทของผู้หญิง ของเมีย และแม่ ที่ผูกติดอยู่กับเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิง โดยที่สังคม และวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ทำให้มองเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ เพื่อควบคุมเนื้อตัวร่างกาย วิถีทางเพศ และอัตลักษณ์ของผู้หญิงของความเป็นแม่ ซึ่งในการศึกษานี้ถือว่าอัตลักษณ์เป็นผลผลิตของวาทกรรม

สังคมลาว: สังคมลาว หรือลาวในที่นี้หมายถึงสังคมที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “สังคมลาว” อย่างไรก็ตามในการนิยามสังคมลาวในที่นี้ไม่ได้หมายถึงสังคมที่เป็นเนื้อเดียวกัน แต่เป็นสังคมที่มีความแตกต่าง ความซับซ้อน หลากหลาย มีพลวัติ ทั้งนี้อยู่ภายใต้กรอบการมองว่า “สังคมลาว” เป็นการประกอบสร้างขึ้นมาใช้ภาษา/วาทกรรมชุดต่าง ๆ ตามบริบทที่แตกต่างกัน

สังคมลาวที่กำลังเปลี่ยนไป: หมายถึงเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างทางสังคม ตามวาทกรรมที่เปลี่ยนไป หมายความว่าโครงสร้างทางครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยว การเปลี่ยนแปลงนี้ ได้ส่งผลให้ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว และสังคมมีการเปลี่ยนแปลง เช่นความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ ผัวเมีย พ่อลูก แม่ลูก ลูกสาวกับแม่ ลูกชายกับพ่อ หรือลูกสาวกับพ่อ ลูกชายกับแม่ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวกับคนภายนอกทั้งหมดนี้คือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม การเปลี่ยนแปลงนี้ตามแนวคิดหลังทันสมัย/หลังโครงสร้างนิยมมองการเปลี่ยนแปลงนี้ว่า เป็นการเปลี่ยนชุดของคำอธิบายว่า ด้วยการเปลี่ยนแปลงโดยเปลี่ยนจากสังคมแบบจารีตไปเป็นสังคมทันสมัย ด้วยการค่อยๆ ปล่อยางความเป็นจารีตไปหาความเป็นทันสมัยที่ละก้าว และการเปลี่ยนแปลงในที่นี้คือการเปลี่ยนไปตามวาทกรรมว่าด้วยความทันสมัย ซึ่งทำให้วาทกรรมทางวัฒนธรรม ความเชื่อ รวมทั้งความสัมพันธ์ทางด้านเพศ เพศภาวะ เพศวิถี ตามแบบสังคมจารีตประเพณีก็มีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ปิตาธิปไตย/ชายเป็นใหญ่: หมายถึงระบบโครงสร้าง และการปฏิบัติการทางสังคมที่มีชายเป็นใหญ่ เป็นผู้ นำ เป็นผู้ มีอำนาจ ในการสร้างวาทกรรมต่างๆ ที่ส่งผลต่อการควบคุม ครอบงำ เอาเปรียบ กดขี่ผู้หญิง และมีอคติต่อผู้หญิง ซึ่งระบบปิตาธิปไตยที่ทำการเช่นนี้เพื่อเอื้อผลประโยชน์ให้แก่ผู้ชาย ไม่ว่าจะเป็นการควบคุมทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง รวมทั้งการควบคุมในเรื่องเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิง ซึ่งก็คือเนื้อตัวร่างกายของความเป็นหญิง ความเป็นแม่ เช่นการควบคุมผ่านทางด้านนโยบายต่าง ๆ ของรัฐ วัฒนธรรม จารีตประเพณี พื้นที่ สถานะของผู้หญิง รวมทั้งการแสดงออกของผู้หญิง ระบบปิตาธิปไตยในแต่ละที่อาจจะเหมือน และหรือไม่เหมือนกัน ซึ่งขึ้นกับการประกอบสร้างของวัฒนธรรมสังคมในแต่ละที่ และขึ้นกับการสร้างและการทำงานของวาทกรรมชายเป็นใหญ่ในแต่ละสังคมด้วย

1.9 เนื้อหาวิทยานิพนธ์โดยสังเขป

บทที่ 1 กล่าวถึงที่มาความสำคัญของการศึกษา ทบทวนวรรณกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการประกอบสร้างความเป็นแม่ เสนอกรอบคิดในการศึกษา และระเบียบวิธีในการศึกษา

บทที่ 2 ทบทวนแนวคิดทฤษฎีทางสตรีนิยมเกี่ยวกับความเป็นแม่ แนวคิดเกี่ยวกับตัวตน และอัตลักษณ์ พร้อมทั้งเสนอแนวความคิด/วาทกรรมความเป็นแม่ในสังคมลาว ที่มีผลต่อกระบวนการสร้างความเป็นแม่ในกรณีศึกษา ไม่ว่าจะเป็ นคำสอน โบราณ สุภาษิต บทกลอน บทกวี แดงการณ ฎ้อยคำ การพูด รวมทั้งนโยบายของรัฐเป็นต้น

บทที่ 3 กระบวนการสร้างความเป็นแม่ของผู้หญิงรุ่นยายภายใต้วาทกรรมว่าด้วยความเชื่อ และความเป็นจารีตประเพณีของคนลาวชาวพวน ที่ตกอยู่ภายใต้การเป็นเมืองขึ้นของต่างชาติ

บทที่ 4 กระบวนการสร้างความเป็นแม่ของผู้หญิงรุ่นแม่ ที่ดำรงอยู่ภายใต้วาทกรรมชุดความเป็นจารีตประเพณี และการริเริ่มความเป็นแม่สมัยใหม่แบบตะวันตก ในบริบทการต่อสู้ชาติ และการสร้างชาติสังคมนิยม

บทที่ 5 กล่าวถึงกระบวนการสร้างความเป็นแม่ในวาทกรรมความทันสมัยและวาทกรรมชุดจารีตประเพณีที่ปฏิบัติการอยู่ในชีวิตผู้หญิงรุ่นลูกในปัจจุบัน ในบริบทการพัฒนาประเทศชาติไม่ จะเป็นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาประชากร และการพัฒนาเพื่อสร้างความก้าวหน้าให้แก่ผู้หญิง

บทที่ 6 บทสรุปผลที่ได้รับ และข้อเสนอแนะ